

ΕΝΑΣ ΕΜΠΟΡΟΣ ΣΤΗ ΛΕΡΟ
ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Πέντε μελέτες με βάση το αρχείο Ν. Μαράτου

Εισαγωγικό σημείωμα
Στ. Φιλιππίδη

Αθήνα 2005

ΕΝΑΣ ΕΜΠΟΡΟΣ ΣΤΗ ΛΕΡΟ
ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Πέντε μελέτες με βάση το αρχείο Ν. Μαράτου

Εισαγωγικό σημείωμα
Στ. Φιλιππίδη

Αθήνα 2005

Δημήτρης Δημητρόπουλος

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΓΕΔΕΩΝ
ΠΡΟΣ ΤΟ ΝΙΚΗΤΑ ΜΑΡΑΤΟ
(Κωνσταντινούπολη-Λέρος, 1843-1856)

«Εὐγενέστατε κύριε κύρ Νικήτα δουλικῶς προσκυνῶ σας. Καί μετά τās δουλικās μου προσκνησεις καί ἐπακριβῆ ἔρευναν τῆς τρισεπεράστου μοι ἀγαθῆς ὑγείας σας σās ἰδοποιῶ ὅτι ἐρχομένου τοῦ κύρ Νικολάου ἐξαδέλφου μου εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔλαβον τό περιπόθητον καί λοίαν μοι ἀγαπητόν γράμμα σας καί μαθόν τό αἴσιον τῆς μυριοποθήτου μοι ἀγαθῆς ὑγείας σας ὑπέρ ἐχάρην καί ἐδόξασα τόν πανάγαθον θεόν ὅτι ἀπείρω ἐλέοι ὑγειαίνω καγῶ ἄχρι τοῦδε».

Με αυτή τη χαρακτηριστική αποστροφή αρχίζει ο Ιωάννης Γεδεών την πρώτη από μία σειρά εικοσιπέντε επιστολών που απηύθυνε στο Λέριο ἔμπορο -και για κάποια χρόνια δημογέροντα του νησιού- Νικήτα Μαράτο.¹ Οι επιστολές, που στάλθηκαν από την Κωνσταντινούπολη στη Λέρο, από το Μάιο του 1843 έως το Νοέμβριο του 1856, απεικονίζουν τον ιδιαίτερο τρόπο γραφής, το επίπεδο γραμματικών γνώσεων και το προσωπικό ύφος του αποστολέα, σκιαγραφούν όμως παράλληλα ὄψεις από τις δραστηριότητες, τις συμπεριφορές και τις συνθήκες διαβίωσης των νησιωτών εκείνων που, στα μέσα του 19ου αιώνα, είχαν μετοικήσει από τα νησιά του Αιγαίου στην Κωνσταντινούπολη. Μέσα από τις γραμμές των επιστολών του Ι. Γεδεών, που εντάσσονται στη μακρά παράδοση επιστολογραφίας,² διασώζονται και ἔρχονται στην επιφάνεια προσωπικές

-
1. Αρχείο Νικήτα Μαράτου, ἔγγρ. 1, 21 Μαΐου 1843. Στο απόσπασμα αυτό διατηρήσαμε την ορθογραφία του Ιωάννη Γεδεών, ως δείγμα της γραφῆς και των γραμματικών του γνώσεων. Σε ὅλα τα υπόλοιπα ἔγγραφα ἢ αποσπάσματα εγγράφων που μεταγράφονται παρακάτω αποκαθίστανται σιωπηρά τα ορθογραφικά σφάλματα. Για τον Νικήτα Μαράτο ὅπως και για τα ἄλλα μέλη της οικογένειάς του γίνεται αναλυτικά λόγος σε ἄλλα κείμενα του παρόντος τόμου.
 2. Για την επιστολογραφική παράδοση βλ. ὅσα αναφέρει ο Π. Μουλᾶς, *Ὁ λόγος της απουσίας. Δοκίμιο για την επιστολογραφία με σαράντα ἀνέκδοτα γράμματα του Φώτου Πολίτη (1908-1910)*, Αθήνα 1992, σ. 147-190 ὅπου και σχετική βιβλιογραφία.

αποσπασματικές στιγμές, σκόρπιες μικρές πληροφορίες και ασήμαντες ειδήσεις που αποτυπώνουν στοιχεία από την καθημερινότητα των ανθρώπων της εποχής, ταυτόχρονα όμως αναδεικνύουν και τους σταθερούς άξονες γύρω από τους οποίους αρθρωνόταν η ζωή και η δράση τους.

Πριν εξετάσουμε το περιεχόμενο των επιστολών ας σταθούμε για λίγο στο πρόσωπο του συντάκτη τους, τον Ιωάννη Γεδεών. Πρόκειται για τον πατέρα του γνωστού αξιωματούχου του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης, λόγιου, ιστοριοδίφη και συγγραφέα πολυάριθμων μελετών, Μανουήλ Γεδεών.³ Το τεκμηριωτικό υλικό του Αρχείου Νικήτα Μαράτου επιτρέπει την ανίχνευση επιμέρους βιογραφικών στοιχείων του Ιωάννη Γεδεών, δεν συγκροτεί όμως μια ολοκληρωμένη εικόνα της ζωής και των δραστηριοτήτων του. Ο Μανουήλ Γεδεών σε κάποια κείμενά του με αυτοβιογραφικές αναφορές κάνει λόγο για την οικογένειά του και τους γονείς του. Υποστηρίζει λοιπόν ότι η οικογένεια του πατέρα του ονομαζόταν Κοντογιαννάκη και καταγόταν από την Κρήτη. Με το επώνυμο αυτό - που θεωρεί ότι ήταν εν χρήσει πάνω από εκατό χρόνια - ήρθε στην Λέρο. Εκεί λίγα χρόνια πριν την έλευση του 19ου αιώνα κάποιο μέλος της, ονόματι Ιωάννης Κοντογιαννάκης, χειροτονήθηκε πρεσβύτερος, με αποτέλεσμα να μετονομαστεί σε Γεδεών και έκτοτε η οικογένειά του αναγνωρίζεται ως «του παπα Γεδεού».⁴ Ο παππούς του Μανουήλ Γεδεών, και

3. Για τη βιογραφία του Μανουήλ Γεδεών βλ. Στ. Ανεστίδης, *Η εθναρχική παράδοση της Μεγάλης Εκκλησίας και ο Μανουήλ Ιω. Γεδεών*, δακτ. διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1993, κυρίως σ. 246-354 και Ι. Μ. Χατζηφώτης, «Λόγιοι της Δωδεκανήσου. Α' Ο Μέγας Χαρτοφύλαξ και υπομνηματογράφος Λέριος Μανουήλ Ιωάννου Γεδεών (1851-1943)», π. *Δωδεκανησιακά Χρονικά*, 5 (1976), σ. 234-243, ο ίδιος, *Λεριακά Μελετήματα*, [Αθήνα] 1991, σ. 77-106. Βλ. ακόμη βιογραφικά του σημειώματα: Γ. Βαλέτας, «Μανουήλ Γεδεών (νεκρολογία)», π. *Νέα Εστία*, 34 (1944), σ. 1418-1421, Ν. Βασιλειάδης, «Μανουήλ Γεδεών (νεκρολογία)», π. *Θρακικά*, 20 (1944), σ. 183-189, Χ. Πατρινέλης, «Γεδεών Μανουήλ», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 4 (1964), σ. 241-243, Μ. Ήσυχος, «Μανουήλ Γεδεών ο Άρχων», π. *Καλυμνιακά Χρονικά*, 2 (1981), σ. 42-43, Δ. Κωστόπουλος, «Μανουήλ Γεδεών 1851-1943», π. *Ιστορικά Θέματα*, 30 (2004), σ. 106-117. Βλ. επίσης Φ. Ηλιού, «Μανουήλ Γεδεών: Ένας πρόδρομος», εισαγωγικό κείμενο στο Μ. Γεδεών, *Η πνευματική κίνησις τον Γένους κατά τον ΙΗ' και ΙΘ' αιώνα*, Αθήνα 1976, σ. θ'-ιστ'. Αναλυτική εργογραφία του βλ. Χ. Γ. Πατρινέλης, *Λημοσιεύματα Μανουήλ Γεδεών. Αναλυτική αναγραφή*, Αθήνα 1974.

4. Βλ. σχετικά Μ. Γεδεών, *Μνεία των προ εμού, 1800-1863-1913*, Αθήνα 1934, σ. 62.

πατέρα του επιστολογράφου μας, ονομαζόταν Μανώλης και ήταν καπετάνιος. Η μαρτυρία προέρχεται από τον ίδιο τον Μανουήλ Γεδεών που αναφέρει ότι στα βιβλία της Παναγίας του Κάστρου βρήκε μία εγγραφή, με χρονολογία 1806 ή 1807, στην οποία γινόταν μνεία χρηματικού ποσού που είχε δανείσει ο παππούς του στο ναό.⁵ Ο καπετάν Μανώλης Γεδεών εντοπίζεται επίσης στο Αρχείο Μαράτου σε τρεις χρεωστικές ομολογίες των ετών 1830 και 1843, στις οποίες φέρεται να δανείζεται εντόκως διάφορα ποσά,⁶ ενώ, την ίδια εποχή, απαντά ως διάμεσος για την είσπραξη χρημάτων σε οικονομικές συναλλαγές μεταξύ Καλύμνιων σφουγγαράδων και του εγκατεστημένου στην Τεργέστη εμπόρου Σωτήρη Γερούση.⁷ Με το ίδιο ονοματεπώνυμο, εντοπίζεται την ίδια εποχή και άλλο πρόσωπο, πιθανότατα συγγενικό· στο ένα από τα παραπάνω έγγραφα κάποιος παπά Μανώλης Γεδεών υπογράφει στη θέση του καπετάν Μανώλη Γεδεών που ήταν αγράμματος.⁸

Ο Μανουήλ Γεδεών έχει αναφερθεί με συντομία στα νεανικά χρόνια του πατέρα του και την εγκατάστασή του στην Κωνσταντινούπολη: «Υἱός τοῦ Μανώλη Γεδεών ἦτον ὁ Ἰωάννης, τῆ 12 Δεκεμβρίου 1812 γεννηθείς ἐν Λέρῳ. Ναυτόπαις εἰς πλοῖα Λερίων, ἤλθεν εἰς Κπολιν τῷ 1828, ταχθεὶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν χατζῆ Νικολάου Νικηταΐδου, τοῦ ἐκ Λέρου, συγγενοῦς αὐτοῦ, ἀρχιτέκτονος ἀνακτορικοῦ, ἀποθανόντος τῷ 1841. Τὰ στοιχεῖα τῆς

Για τη συγκέντρωση των πληροφοριών που αφορούν την οικογένειά του χρήσιμο είναι το Ευρετήριο των έργων του που έχουν συντάξει η Δήμητρα Πικραμένου Βάρφη και η Χρυσόθεμις Σταματοπούλου Βασιλάκου, *Μανουήλ Ιω. Γεδεών, Αποσημειώματα χρονογράφου. Μνεία των προ εμού. Πατριοαρχαϊκά εφημερίδες. Ιστορία των του Χριστού πενήτων. Ευρετήρια*, Αθήνα 1979.

5. Στο ίδιο, σ. 62.

6. Αρχείο Νικήτα Μαράτου, έγγρ. 246, με ημερ. 14 Ιανουαρίου 1830, έγγρ. 268 με ημερ. 7 Μαΐου 1843 και 270 με ημερ. 23 Νοεμβρίου 1843. Σύμφωνα με την πρώτη ομολογία που έχει συνταχθεί στη Σύρο ο Μανώλης Γεδεών φέρεται να δανείζεται από τον Δημήτρη Καμπούρη 50 γρόσια σίγουρα γης με τόκο 15%, σύμφωνα με τη δεύτερη δανείζεται από τον τότε επίσκοπο Λέρου Ιερεμία 150 γρόσια με τόκο 20% και σύμφωνα με την τρίτη που συντάχθηκε στη Λέρο λαμβάνει από το Νικόλα Πέρο 57,5 γρόσια με τόκο 10%. Για τον Ιερεμία και τη δράση του στην Επανάσταση, βλ. Θ. Θεοδώρου, *Ο επίσκοπος Λέρου Ιερεμίας (1819-1844) και η επανάσταση του 1821*, Αθήνα 1988, σ. 1-14.

7. Βλ. Μαρία Χριστίνα Χατζηγιάννου, *Οικογενειακή στρατηγική και εμπορικός ανταγωνισμός. Ο οίκος Γερούση τον 19ο αιώνα*, Αθήνα 2003, σ. 76.

8. Βλ. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 268, με ημερ. 7 Μαΐου 1843.

έλληνικῆς ὁ Ἰωάννης Μ. Γεδεών ἐν Λέρῳ διδαχθεὶς ὑπὸ τὸν γηραιὸν διδάσκαλον καὶ μοναχὸν Γαβριήλ Καρνίτην, ἐβδομήκοντα σχεδὸν ἔτη διδάξαντα ἐκεῖ, κατετάχθη εἰς τοὺς μαθητάς τῆς ἐν Ἁγιοταφικῷ μετοχίῳ Κπόλεως σχολῆς τῶν ἀρρένων μαθητεύσας παρά τῷ διδασκάλῳ Βασιλείῳ, τῷ κατόπιν ἐπισκόπῳ Συννάδων Βενιαμίν, εἶτα μητροπολίτῃ Πρεσλάβας (Σούμλας). Ὑπὸ τὸν ἀρχιτέκτονα χατζῆ Νικολῆν ὑπηρέτησε ὁ Ἰωάννης Μ. Γεδεών ὡς σχεδιαστής (ρεσιμτζῆς) εἰς τινὰς κυβερνητικὰς οἰκοδομὰς, συμβοηθῆσας καὶ εἰς ἀνοικοδομήσεις καὶ ἐπισκευὰς ἱερῶν ναῶν, ἀπὸ τοῦ 1834-1837, τοῦ πατριαρχικοῦ, τοῦ ἐν τῷ Ἁγιοταφ. Μετοχίῳ, τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐν Τζιβαλίῳ, καὶ δύο ἢ τριῶν ναῶν τῶν ἔξω τῆς Κπόλεως θρακικῶν χωρίων. Ὁ Σουλτᾶνος Μαχμούτ, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ (1837-39) δὶς καὶ τρίς ἐζήτησεν ἀπὸ τοῦ χατζῆ Νικολῆ σχεδίου καὶ προϋπολογισμὸν οἰκοδομῆς μεγάλης, ἣν ὁ Μαχμούτης ὠρίζεν, ὅπως ἐν αὐτῇ συνεδριάξωσι πρόκριτοι γέροντες ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους, συγκροτοῦντες εἰδὸς τι γερουσίας, ἢ βουλῆς, ἐκ πασῶν τῶν φυλῶν. Ταῦτα μοὶ εἶπε πολλάκις ὁ πατὴρ μου Ἰωάννης (περὶ οὗ βλέπε *Α[ποσημειώματα] Χ[ρονογράφου]*) ὅστις ἀπεβίωσε τῇ 6 Αὐγούστου 1878». ⁹ Ὁ ἴδιος ἐπίσης ἀναφέρει ὅτι στὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ πατέρας του παντρεύτηκε τὴν Ἀναστασία, ἡ ὁποία σχετιζόταν καὶ ἐκείνη με τὴν οἰκογένεια τοῦ προστάτη τοῦ πατέρα του Ν. Νικηταῖδου, καθὼς στὴν οἰκίαν τοῦ τελευταίου παρακολούθησε, ἀπὸ ἡλικίας 7 ἕως 14 ἐτῶν, μαθήματα ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ τοῦ μοναχοῦ Γεώργιο. ¹⁰

Σύμφωνα λοιπὸν με ὅσα ἀναφέρει ὁ Μανουὴλ Γεδεών ὁ πατέρας του ἀκολούθησε ἓνα κλασικὸ δρομολόγιο γιὰ τοὺς κατοίκους τῶν μικρῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου στὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα: τὴ μετοικεσία στὴν πρωτεύουσα τῆς Ὄθωμανικῆς Αυτοκρατορίας καὶ τὴν προσκόλλησιν σε κάποιον ἤδη ἐγκατεστημένο συντοπίτη ἢ συγγενή που θὰ τὸν βοηθοῦσε νὰ εἰσαχθεῖ στὸ νέο περιβάλλον καὶ νὰ ὀρθοποδήσει. Ἡ μαρτυρία τοῦ παρουσιάζει ὁμῶς ἓνα σοβαρὸ κενό, καθὼς περιορίζεται οὐσιαστικὰ στα χρόνια μέχρι τὸ θάνατο τοῦ προστάτη τοῦ Ν. Νικηταῖδου τὸ 1841. ¹¹

9. Βλ. Μ. Γεδεών, *Μνεία*, ὁ.π., σ. 62-63.

10. Βλ. Μ. Γεδεών, *Αποσημειώματα*, σ. 136. Ἡ Ἀναστασία πέθανε στὶς 8 Μαΐου 1896 (βλ. τὸ ἀγγελτήριο θανάτου τῆς, Δ. Κωστόπουλος, ὁ.π., σ. 114).

11. Ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Νικόλαος Νικηταῖδης υπῆρξε προστάτης τοῦ πατέρα τοῦ ἐπανερχεται καὶ σε ἄλλα σημεῖα τῶν κειμένων του, βλ. Μ. Γεδεών, *Μνεία*, ὁ.π., σ. 428, ὁ ἴδιος, *Αποσημειώματα χρονογράφου 1800-1913*, Ἀθήνα 1932, σ. 300 καὶ ὁ ἴδιος

Για τη μετέπειτα ζωή και δράση του πατέρα του ο Μ. Γεδεών ουσιαστικά σιωπά παρά την παραπομπή στο έργο του *Αποσημειώματα Χρονογράφου*. Εκεί συναντά κανείς λιγοστές διάσπαρτες αναφορές στον Ιωάννη Γεδεών επ' αφορμή άλλων προσώπων. Μας γνωρίζει έτσι ότι το 1869 ήταν αντιπρόσωπος της Λέρου σε επιτροπή πληρεξουσίων της Τετρανήσου (Καλύμνου, Λέρου, Πάτμου, Ικαρίας), οι οποίοι ζήτησαν από τον Μεγάλο Βεζύρη Ααλή πασά να συνενώσει τα νησιά τους με την Ηγεμονία της Σάμου, ώστε να ανατραπούν τα προβλεπόμενα για τα νησιά αυτά στο πρωτόκολλο του Λονδίνου το 1830¹² ή ότι το 1877 ήταν αντιπρόσωπος της Λέρου στην επιτροπή για τα προνόμια των Ανατολικών Σποράδων.¹³

Πράγματι η εμπλοκή του Ι. Γεδεών στα πράγματα της Λέρου φαίνεται ότι ήταν σημαντική. Το 1845 αναλαμβάνει επίσημα, με απόφαση της Δημογεροντίας Λέρου, την εκπροσώπηση του κοινού της πατρίδας του στην Κωνσταντινούπολη στις συλλογές που γίνονται για το διοικητικό καθεστώς των νησιών. Κύριος σκοπός του διορισμού του ήταν, όπως αναφέρεται στο σχετικό διοριστήριο έγγραφο, «ή ανανέωσις τοῦ χατίου, ἐκδοθέντος, παρά τῆς Α.Μ. τοῦ ἀποβιώσαντος Σουλτάν Μαχμούτ Χάν, περί τῆς Τετρανήσου».¹⁴ Ο Ι. Γεδεών ήταν επίσης πληρεξούσιος της Λέρου στα 1867, καθώς με έγγραφό της η Δημαρχία Καλύμνου του ζητά

«Καλφάδων ἀνάστασις», *Εγκυκλοπαιδικόν Ημερολόγιον*, εκδ. Στ. Ζερβόπουλος, ἔτος Β' 1935, Κωνσταντινούπολη 1934, σ. 75.

12. Βλ. Μ. Γεδεών, *Αποσημειώματα*, ὁ.π., σ. 273.

13. Στο *ίδιο*, σ. 217.

14. Το έγγραφο δημοσιεύει ο Αλ. Καρανικόλας, «Νότιες Σποράδες. Σελίδες από την ιστορία των προνομίων τους», π. *Παρασός*, 13 (1971), σ. 441-442. Ο ίδιος, ὁ.π., σ. 440-443 δημοσιεύει και δύο σχετικές επιστολές που απευθύνουν στον Ι. Γεδεών οι τοπικοί ἄρχοντες της Λέρου. Οι επιστολές προέρχονται από το Αρχείο της οικογένειας Γεδεών που βρίσκεται στα ΓΑΚ της Λέρου (βλ. και Δ. Κωστόπουλος, ὁ.π., σ. 108-109). Μια αναδρομή στα οθωμανικά διατάγματα και το ειδικό καθεστώς των τεσσάρων νησιών βλ. Jeanne Stéphanopoli, *Les îles de l'Égée. Leurs privilèges*, Αθήνα 1912, κυρίως σ. 185-223, Κ. Σακελλαρίδης, «Η ιστορία των προνομίων των Νοτίων Σποράδων», π. *Νισυριακά*, 3 (1969), σ. 142-208, Γ. Κουκούλης, «Η συμβολή της Καλύμνου στους αγώνες για τα προνόμια», π. *Καλυμνιακά Χρονικά*, 3 (1984), 23-35, ο ίδιος, «Το φερμάνι της Τετρανήσου και η επέκτασή του σ' όλες τις Νότιες Σποράδες», π. *Καλυμνιακά Χρονικά*, 5 (1985), σ. 137-177.

να συμπράξει με τον Ι. Ανέφαλο για μία υπόθεση που αφορούσε το νησί.¹⁵ Λίγα χρόνια αργότερα, τον Απρίλιο του 1875, ο Ι. Γεδεών μνημονεύεται ως αντιπρόσωπος της Λέρου σε έγγραφο της οθωμανικής διοίκησης σχετικό με τους τελωνειακούς δασμούς των νησιών,¹⁶ ενώ τον Οκτώβριο του 1876 φέρεται ως συντάκτης ανώνυμου υπομνήματος σχετικού με τις ιστορικές τύχες των Δωδεκανήσων μετά την Επανάσταση, που απευθύνεται στον άγγλο Μαρκήσιο Salisbury που αντιπροσώπευε τη χώρα του στο Συνέδριο της Κωνσταντινούπολης.¹⁷

Η ενασχόληση του Ιω. Γεδεών με τα ζητήματα της κοινότητας των Λερίων της Κωνσταντινούπολης συνάγεται και από μία ακόμη πληροφορία που δίνει ο γιος του, όταν, αναφερόμενος στην παροικία των Λερίων της Πόλης, γράφει ότι ήταν ολιγάριθμη «ἀλλ' ἰσχυρά ἀπό τῶν χρόνων Γερασίμου μητροπολίτου Ἑρακλείας μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ χατζῆ Νικολῆ κάλφα (1841), οὗ τό ἔργον διεδέξατο ὁ πατήρ μου μέχρι τοῦ 1860».¹⁸

Ὅσον αφορά τις επαγγελματικές δραστηριότητες του Ι. Γεδεών, ὅπως εἶδαμε ο Μανουήλ αναφέρει ὅτι στη δεκαετία του 1830 ο πατέρας του εργάστηκε ως «ρεσιμτζής» (σχεδιαστής), βοηθός του αρχιτέκτονα Ν. Νικηταΐδη. Δεν κάνει λόγο ὁμως για τη μετέπειτα επαγγελματική του ενασχόληση. Είναι πιθανό μετά το θάνατο του Ν. Νικηταΐδη να προσπάθησε να τον αντικαταστήσει, εργαζόμενος και εκείνος ως αρχιτέκτονας («κάλφας»).¹⁹ Σε χρεωστικά έγγραφα που χρονολογούνται στην περίοδο

15. Βλ. Αλ. Καρανικόλας, *ὁ.π.*, σ. 444.

16. Στο *ίδιο*, σ. 445-447.

17. Στο *ίδιο*, σ. 433-439, 447-449.

18. Μ. Γεδεών, *Μνεία*, *ὁ.π.*, σ. 171.

19. Για τους Έλληνες αρχιτέκτονες της Κωνσταντινούπολης βλ. Σάββας Τσιλένης, «Οι Ρωμιοί 'αρχιτέκτονες' καλφάδες της Πόλης 1869-1945», π. *Σύγχρονα Θέματα*, 74-75 (Δεκ. 2000), σ. 166-179, ο ίδιος, «Οι Ρωμιοί αρχιτέκτονες παρά τη Ύψηλή Πύλη», Πρακτικά Συνεδρίου: *Ρωμιοί στην υπηρεσία της Υψηλής Πύλης*, Αθήνα 2002, σ. 183-236 και ο ίδιος, «Οι Έλληνες αρχιτέκτονες της Κωνσταντινούπολης το πρώτο μισό του 20ού αιώνα», *Τα επαγγέλματα των Ρωμιών στην Πόλη*, Σειρά Πρώτη, Αθήνα 2001, σ. 65-129. Μια σύντομη περιγραφή του ρόλου του αρχιτέκτονα στη διαμόρφωση της οθωμανικής πόλης βλ. Πελαγία Αστρεϊνίδου-Κωτσάκη, «Ο αρχιτέκτονας στην οθωμανική περίοδο», π. *Βαλκανικά Σύμμεικτα*, 8 (1996), σ. 47-68.

1845-1850 υπογράφει ο ίδιος ή αναφέρεται από τρίτους ως «κάλφας».²⁰ Σύμφωνα με κάποιες πληροφορίες -που ενδεχομένως όμως χρήζουν περαιτέρω τεκμηρίωσης- ανήγειρε μεγάλα κτίρια στην Κωνσταντινούπολη ανάμεσα στα οποία το Μέγα Τελωνείο στην νότια πλευρά της εξόδου του Κερατίου κόλπου, την Αλληλοδιδασκτική Σχολή του Μουχλίου, καθώς και επαύλεις επιφανών Οθωμανών.²¹

Την περίοδο 1853-1854, στη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου, φαίνεται ότι η οικονομική του κατάσταση είχε επιδεινωθεί τόσο που σκεπτόταν να επιστρέψει στη Λέρο. Τη δύσκολη θέση του διεκτραγωδεί σε γράμματα που στέλνει στο Ν. Μαράτο στις 21 Μαρτίου 1854: «*Ἀδελφέ ἡ αἰτία ὁποῦ πρό πολλοῦ δέν σᾶς ἔγραφα εἶναι αὐτή. Πρό ἔννεα ἤδη μηνῶν ἀποφάσισα νά κατέβω εἰς τήν πατρίδα, ἀλλά φίλτατε γνωρίζετε ὅτι ἡ κατάστασίς μου εἶναι ὅλη ἔξω ἀπό τό σεντούκι μου, ἡ μὲν εἰς τούς Ρωμαιοὺς ἡ δέ εἰς Τούρκους καί Ἀρμενίους. Καί σχεδόν δέν ἠμπόρεσα νά συνάξω εἰς διάστημα ἑνός ἤδη χρόνου οὔτε δέκα χιλιάδες γρόσια. Κατέβαλα καί καταβάλλω καθημερινῶς τά δυνατά μου πρός σύναξιν τῆς μικρᾶς μου καταστάσεως, ἀλλά εἰς μάτην τρέχω, εἰς μάτην κοπιᾶζω καί*

20. Βλ. σχετικά έγγραφα: Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 311, με ημερ. 25 Μαΐου 1845, έγγρ. 277 με ημερ. 26 Φεβρουαρίου 1846, έγγρ. 376 με ημερ. 20 Αυγούστου 1848, έγγρ. 286 με ημερ. 1 Μαρτίου 1850.

21. Βλ. σχετικά Ι. Μ. Χατζηφώτης, *Λεωιακά...*, ό.π., σ. 77 και «Λόγιοι...», ό.π., σ. 234-235, Στ. Ανεσιτίδης, ό.π., σ. 249. Η πληροφορία περιέχεται επίσης σε ανώνυμο βιογραφικό σημείωμα του Ι. Γεδεών που περιλαμβάνεται σε ανώνυμο κείμενο με τίτλο «Μνήμη άλλων Ελλήνων τεχνικών επιστημόνων», στον τόμο *Πρώτοι Έλληνες τεχνικοί επιστήμονες περιόδου απελευθέρωσης*, επιμ. Π. Κυριαζής, Αθήνα 1976, σ. 296. Το ίδιο κείμενο περιλαμβάνεται και στον κατάλογο έκθεσης του είχε γίνει στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών τον Μάρτιο-Απρίλιο 1973 (βλ. *Έκθεσις έργων πρώτων Ελλήνων τεχνικών επιστημόνων περιόδου απελευθέρωσης*, Αθήνα [1973], χ. 19). Δυστυχώς σε καμία από τις περιπτώσεις δεν διασαφηνίζονται επαρκώς οι πηγές από τις οποίες αντλούνται οι σχετικές πληροφορίες. Άξιο παρατήρησης είναι πάντως το στοιχείο ότι δεν μνημονεύει αυτά τα οικοδομικά έργα ο γιος του Μανουήλ αλλά περιορίζεται να καταγράψει κάποια στα οποία ήταν βοηθός του Ν. Νικηταΐδη. Ας σημειωθεί επίσης ότι, μολονότι ο Ι. Γεδεών πέθανε το 1878, δεν εντοπίζεται σε κατάλογο Ελλήνων αρχιτεκτόνων που έδρασαν στην Κωνσταντινούπολη την περίοδο 1869-1945, βλ. Σ. Τσιλένης, «Οι Ρωμιοί», ό.π., σ. 173-179. Θα ήθελα και από τη θέση αυτή να ευχαριστήσω το Σάββα Τσιλένη για τη συνδρομή στην αναζήτηση πληροφοριών σχετικά με τη δράση του Ι. Γεδεών ως αρχιτέκτονα.

ἀδίκως βασανίζομαι. Ὁ χαρακτήρ μου ἔμεινεν ἀναποφάσιτος, ἔνεκα τῶν πολιτικῶν μας πραγμάτων, τὰ ὅποια εἶναι πολλά σοβαρά». Καί κλείνει τὴν ἐπιστολή του, ἀφοῦ ἀναφερθεῖ σε διάφορες οικονομικὰς τους συναλλαγές, με τὴν παράκληση νὰ τον συμβουλευθεῖ γιὰ τις ἐπόμενες ἐνέργειές του: «Φίλιπτε τό νόημα τοῦ γράμματός μου δέν ἀμφιβάλλω ὅτι δέν τό καταλάβετε, ὁποῦ σᾶς παρακαλῶ ἐάν εἶναι κατάλληλος εὐκαιρία γράψετε με ἀμέσως πρὸς ὁδηγίαν μου». ²² Τον Οκτώβριο του 1854 ἐξακολουθεῖ νὰ φαίνεται ἀπελπισμένος: «Καταγινόμενος εἰς τὴν σύναξιν τῆς μικρᾶς ληροδοσίας μου ἀλλά εἰς μάτην κοπιάζω, ἐπειδὴ καί ἡ σημερινή μας ἐποχὴ εἶναι τόσον κακορίζικη καί διεστραμμένη ὥστε ὁποῦ μήτε ὁ πτωχός μήτε ὁ πλούσιος μήτε ὁ πατριώτης μήτε ὁ συγγενής θέλουν νὰ δώσουν τὰ χρέη τους, καθημερινῶς βασανίζομαι τρέχω κοπιάζω, ἴσως μπορέσω νὰ πάρω κάτι τι ἀλλά ἀνωφελῶς κατατυραννοῦμαι, ἐπειδὴ φίλος δέν μέ δίδει, ὁ ἐχθρός με διώχνει ποῦ θὰ καταντήσει τό πρᾶγμα μόνον ὁ Θεός γνωρίζει». ²³

Παράλληλα με τὸ ἐπάγγελμα του («κάλφα»), φαίνεται, ἀπὸ τις ἐπιστολές που ἀποστέλλει στο Ν. Μαράτο καί τὸ υπόλοιπο τεκμηριωτικὸ υλικό, ὅτι ὁ Ι. Γεδεών ἀνέπτυξε κάποια ἐμπορικὴ δραστηριότητα, διακινώντας πρὸς τὴ Λέρο ποικίλων ειδῶν ἀγαθὰ. Πρόκειται κυρίως γιὰ βιοτεχνικά προϊόντα που κατασκευάζονταν στὴν Κωνσταντινούπολη, τὰ ὁποῖα του παράγγελλαν ὁ Ν. Μαράτος ἢ ἄλλοι Λέριοι. Αὐτὸς τὰ προμηθευόταν ἀπὸ τὴν ἀγορὰ καί τους τεχνίτες τῆς Πόλης καί τὰ ἐστελνε στο νησί με ὅποιο πλοῖο εἶχε πρόσφορο δρομολόγιο. Στον Πίνακα 1 ἔχουν ἀποδελτιωθεῖ ὅσα ἀγαθὰ ἀναφέρει ὁ Ι. Γεδεών στὴν ἀλληλογραφία του με τὸ Ν. Μαράτο ὅτι εἶχε ἀποστείλει στὴ Λέρο. ²⁴

22. Ἀρχεῖο Ν. Μαράτου, ἐγγρ. 20.

23. Ἀρχεῖο Ν. Μαράτου, ἐγγρ. 21, με ἡμερ. 8 Οκτωβρίου 1854.

24. Γιὰ τὴν ἐρμηνεία των λέξεων που περιλαμβάνονται στα διακινούμενα ἀγαθὰ βλ. στο γλωσσάρι στο τέλος του παρόντος.

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι

Αγαθά που διακινεί ο Ι. Γεδεών την περίοδο 1843-1856,
με βάση τις επιστολές του προς τον Ν. Μαράτο

Είδος	Τιμή (σε γρόσια)	Ημερομηνία
4 τσεμπέρια του σκουταργιού	22:00	3/6/1846
5 γενικαπιά μεγάλη	16:10	3/6/1846
15 γενικαπιά μικρά	33:30	3/6/1846
1 διαμάντι	50:00	3/6/1846
1 κοιλό	8:00	3/6/1846
1 καφίτζι	2:00	3/6/1846
μερικά μπακίρια	33:10	3/6/1846
1 μαρπούτσο	6:00	3/6/1846
1 τριχιά ψιλή	5:20	3/6/1846
1 πωρί και 1 αμπάς	65:00	3/6/1846
4 караβάνες	180:00	11/12/1846
2 καντάρια	150:00	11/12/1846
2 θυμιατά	24:00	11/12/1846
5 λουσέρνες	9:00	11/12/1846
4 καντηλέρια	76:00	11/12/1846
9 τσεμπέρια μεγάλη	40:20	9/5/1849
9 τσεμπέρια μικρά	12:00	9/5/1849
2 φέσια Γαλλίας	60:00	9/5/1849
1 πατατούκα		9/5/1849
1 ωρολόγιο		9/5/1849
500 ντούγες	1.200:00	17/10/1849
9 δεμάτια βεργιά	315:00	17/10/1849
1 δεμάτι βεργιά	39:20	17/10/1849
2 τέζερα με τα καπάκια τους (4,1 οκάδες)	125:15	7/6/1850
ψάρι αλμυρό	37:20	7/6/1850
2 καλέμ κεριά	80:00	13/5/1853
3 καλέμ κεριά	120:00	21/3/1854

Πηγή: Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 10, 4, 9, 12, 14(α), 19.

Τα αγαθά που καταγράφονται στον Πίνακα 1 δεν δείχνουν ότι ο Ι. Γεδεών είχε εξειδικευτεί στην εμπορία κάποιων συγκεκριμένων προϊόντων, αλλά διακινούσε προς τη Λέρο ο,τιδήποτε παράγγελναν οι συμπατριώτες του. Κυρίως επρόκειτο για υφάσματα, ρούχα, κάποια είδη πολυτελείας, χρηστικά σκεύη ή άλλα βιοτεχνικά προϊόντα που αναζητούσε στην αγορά και στους τεχνίτες της Κωνσταντινούπολης. Περιορισμένη ήταν η αξία τόσο των επιμέρους αγαθών που απέστειλε ο Ι. Γεδεών όσο και του συνολικού όγκου τους. Βέβαια από την αλληλογραφία του με τον Ν. Μαράτο κατά πάσα πιθανότητα αποκαλύπτεται μικρό μόνο τμήμα από τη συνολική εμπορική ή άλλη επαγγελματική του δράση, στα γράμματά του όμως εντοπίζονται ορισμένες ενδείξεις του τρόπου λειτουργίας, των γνώσεων και των ικανοτήτων του ως εμπόρου, που παρουσιάζουν ευρύτερο ενδιαφέρον, καθώς αναδεικνύουν όψεις των συνθηκών διεξαγωγής του εμπορίου την εποχή αυτή.

Η διαδικασία που ακολουθούσε ο Ι. Γεδεών στις συναλλαγές του με τον Ν. Μαράτο και τους άλλους συμπατριώτες του ήταν η ακόλουθη. Μόλις δεχόταν μια παραγγελία, αναζητούσε τα προϊόντα στην αγορά ή στους ειδικούς κάθε φορά τεχνίτες και όταν τα συγκέντρωνε μεριμνούσε για τη φόρτωσή τους σε κάποιο πλοίο που θα διερχόταν από τη Λέρο. Με το ίδιο πλοίο έστελνε στον Ν. Μαράτο και γράμμα με το οποίο τον ενημέρωνε για την ποιότητα, την τιμή των προϊόντων και όσα τυχόν προβλήματα αντιμετώπισε κατά την εκτέλεση της παραγγελίας. Ο Ν. Μαράτος, που λειτουργούσε ως αντιπρόσωπος του Ι. Γεδεών στη Λέρο, πίστωνε τα προϊόντα στον ανοικτό λογαριασμό που κρατούσε μαζί του.

Οι παραγγελίες δεν διεκπεραιώνονταν πάντοτε με την ταχύτητα που θα ήθελε ο Ι. Γεδεών. Ενίοτε παρουσιαζόταν πρόβλημα εξεύρεσης μεταφορικού μέσου. «*Τάς παραγγελίας σας*» γράφει χαρακτηριστικά σε μια επιστολή του «*τάς έχω πρό πολλοῦ ἀγοράσει ἀλλά τί νά κάνω ὅταν δέν ἤθελε κανείς νά τά δεχθῆ προφασιζόμενοι ὅτι εἶναι ὅλα διά τήν Εὐρώπην*».²⁵ Καθυστερήσεις προκαλούνταν όμως και από το γεγονός ότι για να πληροφορηθεί κανείς τις αναχωρήσεις και τις αφίξεις των πλοίων έπρεπε να μεταβεί στο Γαλατά, διότι όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί

25. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 4, με ημερ. 11 Δεκεμβρίου 1846.

«μόνον εις ἐκεῖνον τό μέρος ἤμπορεῖ τινάς νά μάθει ποῖος ἔρχεται καί ποῖος φεύγει».²⁶

Δυσκολίες επίσης συναντούσε κάποιες φορές και στην εκτέλεση των παραγγελιών από τους τεχνίτες, με αποτέλεσμα οι δικές τους καθυστερήσεις να μετακυλίνουνται στην αποστολή των προϊόντων. Σημειώνει σε μια επιστολή του τον Μάρτιο του 1853: «Τά δύο καλέμ κεριά ὁποῦ μέ γράφετε κατά τό παρόν δέν τά ἔχετε ἐπειδή εις τό μέρος ὁποῦ τά παρηγγείλαμεν δέν ἐτελείωσαν, καί ἐλπίζω κατόπιν νά σᾶς τά στείλω ὀγλήγορα».²⁷ Ανάλογες δυσχέρειες συναντούσε επίσης στην εξεύρεση των ποσοτήτων που του είχαν παραγγελθεί. «Βαρελόβεργαι δέν εὑρίσκονται καί διά τοῦτο ἔχετε μόνον ἕνα δεμάτι», γράφει τον Οκτώβριο του 1849, αναφερόμενος σε μια σχετικῶς μεγάλη παραγγελία ξυλείας, κατάλληλης για τη βαρελοποιία.²⁸

Συχνά στην αλληλογραφία του Ι. Γεδεών επανέρχεται το ζήτημα της ποιότητας των προϊόντων. Ο ίδιος κάποιες φορές νιώθει υποχρεωμένος να απολογηθεῖ προκαταβολικά για την ποιότητα των αγαθών που ἔστειλε. Στην περίπτωση της ξυλείας για παράδειγμα που αναφέρθηκε παραπάνω σημειώνει ότι οι παραγγελίες «δέν ἔγιναν κατά τήν ὄρεξίν μου ἐπειδή καί ἦτον ἔλλειψις ἀπό βεργιά».²⁹ Ανάλογες είναι οι επιφυλάξεις του και για την ποιότητα κάποιων καλεμκεριῶν που του είχαν παραγγελθεί,³⁰ τις οποίες αναγκάστηκε να διασκεδάσει καθώς ο χρόνος παράδοσης ήταν πιεστικός: «μόλον ὁποῦ δέν ἔγινεν κατά τήν γνώμην μου, ἀλλ' ἐπειδή καί δέν ἦτον καιρός νά τό ἐπιστρέψω (διότι μόλις εις σαράντα ἡμέρες τελειώνουν)».³¹ Πιο ρητή είναι η απόρριψη της ποιότητας των προϊόντων που αποστέλλει σε μια ἄλλη περίπτωση κατά την οποία καλεῖ τον Ν. Μαρά-

26. Αρχείο Ν. Μαράτου, ἔγγρ. 25, με ημερ. 5 Νοεμβρίου 1856.

27. Αρχείο Ν. Μαράτου ἔγγρ. 18 με ημερ. 15 Μαρτίου 1853.

28. Αρχείο Ν. Μαράτου, ἔγγρ. 12, με ημερ. 17 Οκτωβρίου 1849.

29. Αρχείο Ν. Μαράτου, ἔγγρ. 12, με ημερ. 17 Οκτωβρίου 1849

30. Ο Ν. Παπαδόπουλος, *Εορμῆς ο Κερδῶος ἡτοι Εμπορικῆ Εγκυκλοπαιδεία*, τ. 2, Βενετία 1815, φωτ. ανατύπωση Αθήνα 1989, σ. 135 σημειώνει για τα καλεμκεριά: «Ζωγραφιστά πανία, Καλεμκιαρί Τουρκικώτερον ὀνομαζόμενα, κατασκευάζει ἡ Ἰνδία, καί Περσία, ἀλλά καί ἡ Κωνσταντινούπολις σχεδίων ἐξαιρέτων, καί εις τά καλήτερα Μουσουλίνια διά τά εἰρημένα περιδέσµια, τά ὁποῖα ὅλα γίνονται εις σχῆμα τετράγωνον, καί πωλοῦνται ἀνά ἕν».

31. Αρχείο Ν. Μαράτου, ἔγγρ. 19, με ημερ. 13 Μαΐου 1853.

το να λάβει «δύο πρόστυχες σακκοῦλες ἔξω τῆς ὀρέξεώς μου ἀλλά κατὰ τό παρόν ἔτσι ἔτυχαν καί κατόπιν σέ προβλέπω ἄλλες καλύτερες».³²

Ἡ κατανόηση των παραγγελιών και η ταύτιση των προϊόντων που περιλαμβάνονται σε αυτές είναι ένα πρόβλημα που ανακύπτει, ενίοτε με οξύτητα, στις επιστολές του Ι. Γεδεών προς τον Ν. Μαράτο. Παρότι συμπατριώτες -και συνεπώς κάτοχοι του ίδιου γλωσσικού ιδιώματος και μέτοχοι κοινών παραστάσεων για εμπορεύματα και προϊόντα- οι δύο άνδρες δεν κατορθώνουν πάντοτε να συνεννοηθούν και να αποσαφηνίσουν τα αντικείμενα παραγγελίας. Δεν μπορεί να αποκλειστεί η πιθανότητα, η αδυναμία συνεννόησης σε μεγάλο βαθμό να οφείλεται σε ελλιπείς γνώσεις του Ι. Γεδεών. Την άποψη αυτή μάλλον είχε σχηματίσει ο Ν. Μαράτος καθώς ο Ι. Γεδεών διαμαρτύρεται σε μία απαντητική του επιστολή: «Μέ γράφεις ἔτι νά προσέχω νά μήν μέ γελοῦν εἰς ὅτι ἀγοράζω. Μήν στοχασθῆς ὅτι γελοῦμαι ἢ σᾶς γελῶ ἀλλ' ἡ διάθεσίς μου εἶναι τοιαύτην νά ζητῆ πάντοτε πρᾶγμα καλόν, μά ὅτι θά κοστίσῃ περισσότερον, ἕνα τι, δέν μέ μέλει».³³

Ανεξάρτητα πάντως από την εμπορική δεινότητα του ίδιου του Ι. Γεδεών, η δυσχέρεια αυτή αλληλοκατανόησης απηχεί τις συνθήκες διεξαγωγής του εμπορίου στα μέσα του 19ου αιώνα και τις καθημερινές δυσκολίες μπροστά στις οποίες βρίσκονταν οι εμπορευόμενοι, οι οποίοι από τη μια πλευρά είχαν να αντιμετωπίσουν χαώδη κατάσταση στην ταυτοποίηση των ποικιλώνυμων αγαθών και από την άλλη αδυνατούσαν να έρθουν με ευχέρεια σε επικοινωνία ώστε να ζητήσουν ενδεχομένως διευκρινήσεις και διασαφήσεις. Ένα παράδειγμα τέτοιας κακής ή προβληματικής συνεννόησης εντοπίζεται στην επιστολογραφία του Ι. Γεδεών προς τον Ν. Μαράτο· το παρουσιάζουμε αναλυτικότερα καθώς με γλαφυρό και παραστατικό τρόπο εικονογραφεί το πρόβλημα.

Τον Δεκέμβριο του 1846 ο Ι. Γεδεών εκτελεί μία παραγγελία του Ν. Μαράτου αποστέλλοντάς του διάφορα αντικείμενα ανάμεσα στα οποία περιλαμβάνονται «δύο καντάρια, τό ἕνα μέ καπάκια».³⁴ Το δεύτερο από τα δύο αυτά καντάρια φαίνεται δεν ικανοποίησε τον παραγγελιοδότη,

32. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 11, με ημερ. 22 Αυγούστου 1849.

33. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 6, με ημερ. 17 Απριλίου 1847.

34. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 4, με ημερ. 11 Δεκεμβρίου 1846.

διότι στις 17 Απριλίου 1847 ο Ι. Γεδεών του γράφει, απολογούμενος για τις επιλογές του:

«Εὐγενέστατε ἐγνώρισα ὅτι μέ ἀδημονίαν μέ ἔγραφες τό τελευταῖον σου γράμμα ἐπειδή καί μοί λέγεις ὅτι δέν σέ ἤξευρα διά μπακάλη νά σέ στείλω παλάτσα, ἔχεις δίκαιον ἀλλ' ἰδοῦ κύριε τό ἴσον τοῦ τεσχερέ σου.

1: καντάρι 50 ὀκάδων καλόν.

1: ὁμοιον νά τραβᾷ 15: ἕως εἴκοσι ἢ δυνατόν μόνον 15: μέ καπάκια. Αὐτή ἡ λέξις καπάκια λοιπόν δέν ἐγνώριζα τί θά εἴπῃ, ὅθεν ὅπου ἐρώτησα κανέναν δέν ἤξευρε καντάρι μέ καπάκια τί πρᾶγμα εἶναι. Ὅθεν ἐστοχάσθην ὅτι πρέπει νά εἶναι ἡ παλάτζα, καί διά τοῦτο σᾶς τό ἔστειλα, πλὴν ὅταν δέν σᾶς γίνεται, καί ἂν δέν πουληθῇ αὐτοῦ τοῦ ὁποίου τό κόστος (καθώς μοί γράφεται νά σᾶς σημειώσω) εἶναι γρόσια ἑκατόν, στείλετέ μου το, καί ἐγώ τό δέχομαι. Ἄν ὅμως θέλῃς πάλιν καντάρι νά ζητιάξῃ ὀκάδες 10: ἢ 15: ἢ 20: κοστίζει, φῶς μου, γρόσια 45: ἐάν θέλῃς καί 40: ὀκάδων πάλιν 45: γρόσια ἔχει, γράψε μου λοιπόν μέ πρῶτον νά σέ τό στείλω. Τό μέγαλον τό καντάρι κοστίζει γρόσια 50: ἦτοι πενήντα. Δέν μέ ἐσημείωσες ἂν ἔλαβες ἀπό τόν Νικόλαον Ι. Κάνδιογλου τό κόστος τῶν παλαιῶν».³⁵

Ἐνδεκα ἡμέρες αργότερα, ο Ι. Γεδεών, αφού ἔλαβε ἐπιστολή -την ὁποία ο Ν. Μαράτος του εἶχε στείλει τον Μάρτιο πρὶν δηλαδή ἀπὸ τῆ δικῆ του τῆς 17ης Απριλίου- ἐπανέρχεται στο θέμα του κανταριού που τους ἀπασχολεῖ. Επαναλαμβάνει το ιστορικό τῆς ὑπόθεσης καὶ κατόπιν δέχεται, με βαριά καρδιά, νά χρεωθεί στο δικό του λογαριασμό καὶ νά του ἐπιστραφεῖ ἐάν δέν ἐπιτευχθεῖ ἡ πώλησή του: «εἶδον νά μοί γράφηται περὶ τοῦ μικροῦ κανταριού δηλ: τῆς παλάτζης, ὅτι στέκεται διά λογαριασμόν μου. Πολύ καλὰ κύριε τό δέχομαι, καί σέ παρακαλῶ ἐάν τό ζητήση κανεῖς νά τό δώσετε, τοῦ ὁποίου τό κόστος εἶναι γρόσια ἑκατόν: Ν. 100: ἂν ὅμως καί δέν πουληθῇ στείλε με το ὀπίσω».³⁶ Σε καμία περί-

35. Ἀρχεῖο Ν. Μαράτου, ἐγγρ. 6, με ἡμερ. 17 Απριλίου 1847.

36. Ἐπισημαίνεται ὅτι σύμφωνα με τα λεγόμενα του Ι. Γεδεών ἡ παλάτζα με τα 100 γρόσια που κόστιζε εἶχε τιμὴ πώλησης ὑπερδιπλάσια ἀπὸ το καντάρι ἀφοῦ τα τελευταία ἀνάλογα με τὴν ἰκανότητα ζύγισης κόστιζαν 45-50 γρόσια. Σημειώνεται ὅτι σύμφωνα με μαρτυρίες ἀπὸ τὴν Αθήνα τον Ιούλιο του 1834 ἓνα καντάρι εἶχε ἀγοραστεῖ πρὸς 26 δρχ., ἐνῶ τον Ιανουάριο του 1842 ἓνα καντάρι των 72 ὀκάδων 17 δρχ. (βλ. ἀντιστοιχῶς Ιωάννα Πεπελάση-Μίνογλου «Τα οικονομικά δεδομένα» στο

πτωση όμως δεν παραδέχεται ότι επρόκειτο για δικό του λάθος. Του επισημαίνει λοιπόν: «πλήν ὅμως γράφε με παστρικά ἐπειδή καί βλέπω εἰς τό γράμμα σου νά ἀπορεῖς πῶς ἔγινε τοῦτο τό λάθος τῆς παλάτζης» και του στέλνει αντίγραφο της παραγγελίας, «τό ἴσον τοῦ τεςχερέ, τό ὁποῖον ἀνέγνωσε καί ὁ Νικόλαος Χ(ατζῆ) Μιχαήλ καί παρακαλῶ ἐρώτησέ τον διά πληροφορίαν σου». Το γράμμα κλείνει με μια ενδιαφέρουσα περιγραφή των ενεργειών που έκανε ο Ι. Γεδεών προσπαθώντας διεκπεραιώσει την παραγγελία: «αὐτή ἡ λέξις καντάρι μέ καπάκια Μαροῦτε μου ὅπου καί ἂν ἐρώτησα κανεῖς δέν ἐγνώριζε τί πρᾶγμα εἶναι, ἐβιάσθην νά ὑπάγω εἰς τούς κανταρτζῆδες νά ἐρωτήσω, καπακλί καντάρ νέ ντεμέκ, καί αὐτοί μέ εἶπαν ὅτι ἴσως εἶναι ἡ παλάτζα τήν ὁποῖαν σοί ἔστειλα».³⁷

Δυσκολίες στην ταύτιση των αγαθών που παραγγέλλονται εντοπίζονται και σε άλλα σημεία της αλληλογραφίας των δύο ανδρών. Η θύμηση όμως του παθήματος με την «παλάντζα» παραμένει ισχυρή. Σημειώνει έτσι σε μια επιστολή του τον Οκτώβριο του 1849 σχετικά με μια παραγγελία βεργών για βαρέλια: «Καί δύο δεμάτια ἑκατοστάρια ὁποῦ μοῦ γράφεις οἱ ἐδῶ βουτσᾶδες δέν τά γνωρίζουν τί πρᾶγμα εἶναι (οὔτε τοῦ παπᾶ ὁ Νικόλας) καί γράφε με παρακαλῶ τί βεργιά εἶναι καί πῶς ὀνομάζονται μέ ἄλλον ὄνομα (νά μήν τό πάθωμεν ὡσάν τό καντάρι δηλονότι τήν παλάντζαν καί πόσα ἀκόμη σᾶς χρειάζονται νά σᾶς τά στείλω πρώτη ἄνοιξιν διότι τότε μόνον ἔρχονται αὐτά ὁποῦ ζητεῖτε».³⁸ Ανάλογη δυσχέρεια αντι-

Στ. Παπαγεωργίου, Ιωάννα Πεπελάση-Μίνογλου, *Τιμές και αγαθά στην Αθήνα (1834). Κοινωνική συμπεριφορά και οικονομικός ορθολογισμός της οικογένειας Βάσου Μαυροβουνιώτη*, Αθήνα 1988, σ. 154, και Ευτυχία Λιάτα, *Τιμές και αγαθά στην Αθήνα (1839-1846), Μία μαρτυρία από το κατάστιχο του εμπόρου Χριστόδουλου Ευθυμίου*, Αθήνα 1984, σ. 113). Δεδομένου ότι την εποχή αυτή η ισοτιμία των δύο νομισμάτων ήταν 1 γρόσι προς 0,40 δραχμές, η τιμή πώλησης των κανταριών στην Αθήνα και στην Κωνσταντινούπολη δεν παρουσίαζε μεγάλες διαφορές.

37. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 7, με ημερ. 28 Απριλίου 1847. Ας σημειωθεί ότι η ασάφεια που είχε να αντιμετωπίσει ο Ι. Γεδεών, παραμένει καθώς δεν είναι απολύτως σαφές τι ακριβώς ζητούσε ο Ν. Μαράτος με το «καντάρι με καπάκια» και τι «παλάτζα» του έστειλε ο Ι. Γεδεών. Μία εκδοχή είναι ενδεχομένως η ακόλουθη: ο Ν. Μαράτος παράγγειλε καντάρι με πιάτο ζύγισης και ο Ι. Γεδεών του έστειλε ζυγαριά με δύο πιάτα ζύγισης που ήταν μεγαλύτερης ακριβείας και υψηλότερης τιμής. Δικαιολογείται κατ' αυτόν τον τρόπο και η διπλάσια περίπου τιμή της «παλάτζας» σε σύγκριση με τα «καντάρια» που του απέστειλε.

38. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 12, με ημερ. 17 Οκτωβρίου 1849.

μετωπίζει ο Ι. Γεδεών λίγα χρόνια αργότερα με μια παραγγελία καλεμε-
κεριών, από τα οποία το ένα σε χρώμα «πυρί». Παραπονείται λοιπόν
στην επιστολή του: «*ἀλλά φίλτατε δυσκόλως ἤμπορέσαμεν νά δώσωμεν
νά καταλάβουν τό πυρί χρῶμαν ποιόν εἶναι*».³⁹

Παράλληλα με τη διακίνηση των εμπορευμάτων μία άλλη ενδιαφέ-
ρουσα παράμετρος που αναδεικνύεται στην αλληλογραφία του Ι. Γεδεών
αφορά τη διακίνηση του χρήματος στις εμπορικές συναλλαγές κατά τα
μέσα του 19ου αιώνα. Αναπόσπαστα στοιχεία της τελευταίας είναι η
ευρεία χρήση χρεωστικών ομολογιών που χρησιμοποιούνται αντί μετρη-
τών και η δημιουργία δικτύου προσώπων που, βασιζόμενοι στην αμοι-
βαία εμπιστοσύνη, διατηρούν ανοικτούς οικονομικούς λογαριασμούς.
Συχνά οι σχέσεις και οι συναλλαγές είναι περιπλεγμένες, καθώς οι συναλ-
λασσόμενοι δανείζουν και δανείζονται διάφορα χρηματικά ποσά μετακυ-
λίοντας ο ένας στον άλλο χρεωστικά ομόλογα, τα οποία αντικαθιστούν με
αυτό τον τρόπο το μετρητό χρήμα. Μια σειρά εγγράφων του Αρχείου Ν.
Μαράτου προσφέρει ένα νήμα για να παρακολουθήσουμε ένα παράδειγμα
χαρακτηριστικό του πλέγματος αλληλοδιαδοχικών δανεισμών στο οποίο
στηρίζονταν οι συναλλαγές της εποχής.

- Ο καπετάν Νικήτας Πουζέτζος, στην Κωνσταντινούπολη, στις 25
Μαΐου 1845, δανείζεται από τον Ι. Γεδεών 1.600 γρόσια με τόκο
3% το μήνα.⁴⁰
- Ο Ι. Γεδεών στη Λέρο, στις 26 Φεβρουαρίου 1846, δανείζεται από
τον Ι. Ρεπαπή 2.000 γρόσια με τόκο 1,5% το μήνα.⁴¹
- Ο Ν. Μαράτος είχε πάρει κατ' εντολή του Ι. Γεδεών χρήματα από
τους κληρονόμους Ν. Πουζέτζου (1.600 γρόσια κεφάλαιο και 576
τόκοι), σύμφωνα με έγγραφο που χρονολογείται 16 Απριλίου
1847.⁴²
- Ο Ι. Γεδεών, κατόπιν υποδείξεως του Ν. Μαράτου, λαμβάνει στην
Κωνσταντινούπολη 2.000 γρόσια από το Μ. Κωνσταντάκη (ο οποί-
ος ήταν οφειλέτης των Ν. Μαράτου και Ι. Ρεπαπή).⁴³

39. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 19, με ημερ. 13 Μαΐου 1853.

40. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 311.

41. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 277.

42. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 5, σχετικό έγγραφο 311.

43. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 5 και έγγραφο 8 με ημερ. 29 Απριλίου 1847.

- Ο Ι. Γεδεών καλεί τον Ν. Μαράτο να πληρώσει εκείνος δικό του χρέος 2.000 γροσιών στον Ι. Ρεπαπή, εφόσον ο ίδιος -δηλαδή ο Ι. Γεδεών- έχει λάβει ήδη από τον Μ. Κωνσταντάκη τα προς τον Ν. Μαράτο οφειλόμενα 2.000 γρόσια, ενώ παράλληλα του ζητά να κρατήσει στον ανοικτό λογαριασμό που διατηρεί μαζί του τα υπόλοιπα 176 γρόσια.⁴⁴

Ο τόκος των δανείων δεν ήταν ενιαίος. Παρουσίαζε μεγάλες διακυμάνσεις ανάλογα με τη φερεγγυότητα του προσώπου που δανειζόταν και τους κινδύνους του δανείου. Στον Πίνακα 2 παρουσιάζεται ένα μικρό δείγμα δανείων της εικοσαετίας 1830-1850, που σχετίζονται με την οικογένεια Γεδεών. Σε αυτά διαφαίνεται μια σχετική μείωση των επιτοκίων όσο βαδίζουμε προς τα μέσα του 19ου αιώνα,⁴⁵ αλλά και οι πραγματικά μεγάλες διαφοροποιήσεις των επιτοκίων, όχι μόνο ανάμεσα στα ναυτικά και στα «σίγουρα γης» δάνεια, που είναι αναμενόμενες,⁴⁶ αλλά και ανάμεσα σε δάνεια, φαινομενικά τουλάχιστον, ίδιας κατηγορίας.

44. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 5 και έγγραφο 8.

45. Η μείωση αυτή στα επιτόκια δανεισμού στο διάστημα 1830-1850 παρατηρείται και στο ελληνικό κράτος την ίδια εποχή, καθώς για παράδειγμα στην Πάτρα από 20-30% που κυμαινόταν την περίοδο 1830-1840 μειώνεται σε 10-15% την περίοδο 1860-1870, βλ. σχετικά Χριστίνα Αγριαντώνη, *Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα τον 19ο αι.*, Αθήνα 1986, σ. 182-188.

46. Σε ανάλογες περιπτώσεις δανείων της ίδιας περίπου εποχής έχει παρατηρηθεί ότι ενώ ο τόκος θαλάσσης ανερχόταν σε 3,5% το μήνα ο τόκος ξηράς σε 1,6%, βλ. Μαρία Χριστίνα Χατζηγιωάννου, *Οικογενειακή στρατηγική*, ό.π., σ. 202.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
ΕΠΙΤΟΚΙΑ ΔΑΝΕΙΩΝ, 1830-1850

Ημερομηνία	Επιτόκιο	Ποσό	Παρατήρηση
14/1/1830	15%	50,0 γρ.	«σίγουρα γης»
21/2/1843	20%	250,0 γρ.	«σίγουρα γης»
23/11/1843	12%	57,5 γρ.	«σίγουρα γης»
7/5/1843	20%	150,0 γρ.	
25/5/1845	36%	1.600,0 γρ.	ναυτοδάνειο
26/2/1846	18%	2.000,0 γρ.	«σίγουρα γης»
27/2/1846	42%	800,0 γρ.	«ρίζιγα επί θαλασσίου κινδύνου»
1/3/1850	15%	500,0 γρ.	
10/7/1850	12%	1004,0 γρ.	«σίγουρα γης»

Πηγή: Αρχείο Μαράτου, αντιστοίχως έγγραφα: 246, 266, 270, 268, 311, 277, 312, 286, 287.

Ανεξαρτήτως πάντως από το ύψος του τόκου, μια άλλη βασική παράμετρος που απασχολούσε τους δανειστές ήταν η διασφάλιση των κεφαλαίων τους και η τοποθέτησή τους σε πρόσωπα που ενέπνεαν σιγουριά. Εύγλωττη είναι η διατύπωση της ανησυχίας αυτής από τον Ι. Γεδεών: «Τά τετρακόσια τέσσαρα καί μισό σᾶς παρακαλῶ νά ἐξομαλύνετε καί τόν λογαριασμόν τοῦ κυρίου Ἰωάννη Ρεπαπῆ κατά τήν ὁμολογίαν του ὁμοῦ μέ ὄλους τους τούς τόκους ἕως τήν σήμερον καί εἰ δυνατόν νά τά τοκίσετε εἰς ἓνα μέρος σίγουρον, καί ὁ τόκος ἄς εἶναι ὀλίγος φθάνει μόνον νά εἶμαι ἡσυχος, μά ἂν θέλει ὁ κοννιάδος σας κύριος Ἰωάννης νά τά ἔχει ἄς σέ κάμει μίαν ἄλλην ὁμολογίαν εἰς ὄνομά μου καί ἄς στέκει ἡ ὁμολογία κοντά σας».⁴⁷

Σε μεγάλο βαθμό οι συναλλαγές αυτού του είδους στηρίζονταν στην αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ όλων των εμπλεκομένων. Ο δανεισμός επιβεβαιωνόταν από κάποιους μάρτυρες που υπέγραφαν το χρεωστικό ομολογο. Ενίοτε για περαιτέρω εξασφάλιση της εγκυρότητας της πράξης οι συναλασσόμενοι μετέβαιναν στα γραφεία της κοινότητας προκειμένου να σφραγιστεί και να επικυρωθεί το χρεωστικό έγγραφο. Παρόλα αυτά,

47. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 12, με ημερ. 17 Οκτωβρίου 1849.

καθώς οι ιδιωτικές αυτές συναλλαγές σε μεγάλο βαθμό στηρίζονταν στις προσωπικές σχέσεις και στο «λόγο» των συναλλασσομένων, όταν προέκυπταν διαφωνίες παρατηρείται μάλλον αμηχανία στη λήψη πρακτικών μέτρων που θα επέβαλλαν οριστική λύση στην αντιγινωμία. Μια ανάλογη διαφωνία του Ι. Γεδεών με το γαμπρό του Ν. Μαράτου, Ιωάννη Ρεπαπή,⁴⁸ περιγράφεται παραστατικά από τον πρώτο σε επιστολή του της 10ης Απριλίου 1850, όπου παράλληλα υποδεικνύονται οι συναλλακτικές πρακτικές και η λογική με την οποία έκαναν τους οικονομικούς τους υπολογισμούς οι άνθρωποι της εποχής.⁴⁹

«Λυποῦμαι μεγάλως εἰς τὴν ἀπάντησιν ὅπου μὲ γράφεις τοῦ κυρίου Ἰωάννη Ρεπαπή τὸ νὰ ζητῇ τὰ γρόσια ὅπου μὲ ἔδωσεν ἀκόντον τῆς χρεωστικῆς του ὁμολογίας μὲ τόκον καὶ δέν γνωρίζω ποῦ νὰ τὸ ἀποδώσω εἰς τὴν ἀνοησίαν του ἢ εἰς τὲς ἁμαρτίες μου. Ὁ πολὺ ἰντερεσαῖτος ἄνθρωπος καταντᾶ μισητός εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων, καθὼς ἐγὼ μὲ τὴν πολυλογίαν μου καὶ μὲ τὰ πολλὰ βάρη ὅπου πάντοτε σᾶς προξενῶ καταντῶ μισητός. Λῶσε παρακαλῶ ὀλίγην προσοχήν.

Κεφάλαιον 3500 πρὸς 15% τὸν χρόνον φέρουν στοχάζομαι εἰς ἕναν χρόνον 525

Ἐπρόσθεσες	0525		
	4025		
	- 2200*		
	1825		
	202:20		τόκος διὰ μῆνας ἑννέα
	2027:20		
	- 1000		ἔλαβες ὡς μοῦ γράφεις
	1027:20		
	0256		ὅσα μένουσιν διὰ σάλδον
	1283:20		θά λάβεις ἔτι κατὰ τὸν λογαριασμόν

* ἔλαβα ἀπὸ αὐτόν εἰς Λέρον, τὰ δέ ρέστα μὲ εἶπεν ὅτι δέν ἐνκολύνομαι καὶ ὅτι ἤθελεν νὰ μὲ στείλῃ κηρίον νὰ τὸ πουλήσω καὶ νὰ βαστάξω τὰ

48. Για τον Ι. Ρεπαπή ο Μ. Γεδεών, *Αποσημειώματα*, ὁ.π., σ. 64-65, σημειώνει ὅτι πολὺ πρὶν το 1850 εἶχε ἔρθει στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἐργαζόταν ὡς γραμματέας σε κάποιο ἐμπορικό κατᾶστημα. Εἰς βᾶρος του ἐκδόθηκε ἔμμετρο «λοῖδορον φυλλάδιον» που τον ἐνέπαιζε καὶ τον μετωνόμαζε σε Ρεπανίδη.

49. Ἀρχεῖο Ν. Μαράτου, ἐγγρ. 13.

χρήματά μου, τά δέ ρέστα νά τοῦ στείλω μέ τόν ἄνθρωπον ὁποῦ ἤθελεν νά μέ στείλει τό κερί. Ἐγώ λοιπόν ἕως τόν καιρόν ὁποῦ σᾶς ἔγραφα καί σᾶς ἔστειλα καί τήν ὁμολογίαν του. Ἐραγε ἡμαρτον διότι ἐζήτησα τούς τόκους τῶν 1825 γροσίων; Τούς ὁποίους καί ζητῶ μέχρι ὀβολοῦ, ἄνθρωπος εἶναι καί αὐτός καί ἄς κάμη τόν λογαριασμόν του, πῶς τό ἤθελε νά γίνη. Ἐγώ δέν τοῦ ζητῶ προῶγμα ἄδικον διά νά ἔχη αἰτίαν νά παραπονεῖται, ἄς μέ πλήρωνε τότε νά μήν πληρώνη ἕως τώρα τόκους. Καί τί δικαίωμα ἔχει νά ζητῇ τά χρήματα ὅπου μέ ἔδωσεν μέ τόκον ἐνῶ ἐσημειώθησαν ὀπισθεν τῆς ὁμολογίας του, καί μάλιστα τοῦ ἔδωσα καί τήν παραλαβήν τῶν 2200 γροσίων εἰς τήν κανγκελαρίαν τήν ὁποίαν αὐτός ἐζήτησεν. Ἐάν δέ πάλιν ἐπιμένῃ νά ζητῇ τόκους ἄς μέ πληρώσῃ τριάντα δύο μῆνας τόκον εἰς τάς 3500 γρόσια πρὸς 18 τοῖς %, νά τόν πληρώσω εἴκοσι μῆνας τά 2200 γρόσια εἰς τόν ἴδιον τόκον, ἄς ἐκλέξῃ ἀπό τά δύο ὅποιον θέλει καί ἄς μέ γράψῃ».

Στο ἴδιο θέμα επανέρχεται σε δύο μήνες, κάνοντας μάλιστα μια απόπειρα να λύσει συμβιβαστικά το θέμα, φοβούμενος ίσως μήπως οδηγηθούν σε διαταραχή και οι σχέσεις του με τον Ν. Μαράτο: «Μή υπολάβετε τά γράμματά μου ὡς κολακειάν ἀδελφέ μου ἐν Χριστῶ, διότι ἐγώ δοῦλος τῆς κολακειᾶς δέν εἶμαι ἀλλά τῆς ἀληθινῆς φιλίας, διότι ὁ κύριος Γιαννιός ὁ Ρεπαπῆς εἰς τό γράμμα του ὡσάν νά μέ ἔδωσεν νά καταλάβω ὅτι ἐγώ φέρομαι μέ τρόπον κολακευτικόν πρὸς σέ καί ὅτι δέν σέ στοχάζομαι ἄνθρωπον μέ κρίσιν, ἐπειδή ἠθέλησα νά σοῦ φανερώσω μέ ἀριθμούς τήν μεταξύ ἐμοῦ καί αὐτοῦ διαφοράν μας. Διά τοῦτο καί μέ λέγει ὅτι ὁ φίλος σου καί γαμβρός μου κύριος Μαράτος ἐγνώριζε νά ἀριθμήσει 1: 2: 3: Ἐγώ τήν ὑπόθεσιν αὐτήν ἀφ' ἧς στιγμῆς σᾶς ἔγραφα κατά τό γράμμα θέλετε κάμει καί θέλετε μάλιστα ζητήσῃ ἀπό αὐτόν τούς τόκους τῶν χρημάτων μέχρι τῆς ἀποπληρωμῆς αὐτῶν κατά τήν εἰς τάς χεῖρας σας εὑρισκομένην ὁμολογίαν του. Ἀλλά τί νά εἰπῶ διά νά λείψουν τά σκάνδαλα ὅπως θέλεις τελειώσῃ τα διότι βαρύνομαι καί ἐντρέπομαι τῶ ὄντι νά γράφω καί ἐγώ καί νά σᾶς δίδω πάντοτε βάρος εἰς παρόμοια μικρά πράγματα. Μοί γράφει ὅτι μένονν ὑπό τήν ὀρθίνιαν μου γρόσια 1.004 ἤτοι χίλια τέσσερα, τά ὁποῖα κατά τό λογαριασμόν μου εἶναι περισσότερα, τά ὁποῖα ἀφοῦ τά λάβετε θέλετε τά δώσει εἰς τόν γαμβρόν μου κύριον Γιαννιόν ἄν σᾶς τά ζητήσῃ μέ ὁμόλογον καί ὁ τόκος 12: τοῖς % τόν χρόνον».⁵⁰

50. Αρχεῖο Ν. Μαράτου, ἔγγρ. 14, με ημερ. 7 Ιουνίου 1850.

Ο τόπος καταγωγής και η οικογένεια είναι δύο παράγοντες που αναδεικνύονται, μέσα από το τεκμηριωτικό υλικό του Αρχείου Μαράτου, ως καταλύτες σε όλο το πλέγμα δραστηριοτήτων των ανθρώπων της εποχής. Οι σχέσεις που διαμορφώνονται με επίκεντρο την οικογένεια και τον τόπο καταγωγής διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό τον «κόσμο» τους και συνιστούν τον πυρήνα με βάση τον οποίο οικοδομούνται τα νέα όρια στη ζωή του ξενιτεμένου.

Καταρχήν ο τόπος καταγωγής, η ιδιαίτερη πατρίδα, αποτελεί το άξονα γύρω από τον οποίο διαρθρώνονται εθνοτοπικά δίκτυα που καλύπτουν ένα ευρύτατο πλέγμα δραστηριοτήτων, συναλλαγών και σχέσεων.⁵¹ Μέσα από τις επιστολές του Ι. Γεδεών αναδεικνύονται όψεις των σχέσεων αυτών. Οι «πατριώτες» αποτελούν τον κύριο χώρο συναλλαγών, τη βασική πηγή δανεισμού, το μεγαλύτερο κανάλι πληροφόρησης για τα συμβαίνοντα στον έξω κόσμο, τον καμβά πάνω στον οποίο υφαίνονται οι εμπορικές πράξεις και οι υπόλοιπες οικονομικές συναλλαγές.⁵² Έτσι, όλα σχεδόν τα πρόσωπα που παρελαύνουν στις επιστολές του Ι. Γεδεών είναι λεριακής καταγωγής, εγκατεστημένα είτε στη Λέρο είτε στην Κωνσταντινούπολη, ή ναυτικοί που βρίσκονταν πρόσκαιρα στην πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Με αυτούς συνάλλασσεται, δέχεται και εκτελεί εμπορικές παραγγελίες, δανείζει και δανείζεται χρήματα, ανταλλάσσει πληροφορίες. Ταυτόχρονα, οι εντός και εκτός Λέρου «πατριώτες» αποτελούσαν για τον Ι. Γεδεών, όπως άλλωστε και για κάθε ξενιτεμένο Λέριο της εποχής, το πεδίο στο οποίο διεκδικούσε να εδραιώσει το κύρος του, να διαφυλάξει την καλή φήμη και να τιμήσει το όνομά του.

51. Για το ρόλο της οικογένειας και του εθνικού στοιχείου στη συγκρότηση των εμπορικών δικτύων και τη σχετική βιβλιογραφία βλ. Μαρία Χριστίνα Χατζηγιάννου, *Οικογενειακή στρατηγική*, ό.π., κυρίως σ. 17-26 και η ίδια, «Νέες προσεγγίσεις στα εθνικά εμπορικά δίκτυα της διασποράς. Η ελληνική κοινότητα στο Μάντσεστερ», στον τόμο *Λιασπορά, Δίκτυα, Διαφωτισμός, Τετράδια Εργασίας* 28 ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2005, σ. 148-153.

52. Ο Μ. Γεδεών επισημαίνει το ρόλο που διαδραμάτιζαν οι συσπειρώσεις των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης που βασιζόνταν στο τόπο καταγωγής και σημειώνει την ύπαρξη «επαρχιακών κέντρων» όπως τα ονομάζει που λειτουργούσαν ως σημεία συνάντησης, τέλεσης εορτών σύσφιξης των δεσμών των καταγόμενων από ένα τόπο και διατήρησης της επαφής τους με αυτόν, βλ. Μ. Γεδεών, *Μνεία*, ό.π., σ. 171-179, πρβλ. και Α. Αγγέλου, «Η Κωνσταντινούπολη εκ των κάτω και εκ των έσω», π. *Σύγχρονα Θέματα*, 78-79 (Ιούλιος - Δεκέμβριος 2001), σ. 65-66.

Τους πατριώτες επικαλείται ο Ι. Γεδεών ως φορείς πληροφοριών για την υγεία αγαπημένων προσώπων. Διατυπώσεις λοιπόν όπως οι ακόλουθες αποτελούν κοινό τόπο: «*Ελπιήθην ὅπου γράμματός σας δέν ἔλαβον, ἀλλά πληροφορηθεῖς διά ζώσης φωνῆς τῶν πατριωτῶν μας περί τῆς περιποθήτου μοι ἀγαθῆς ὑγείας σας ὑπέρ ἐχάοην καί ἐδόξασα τόν πανάγαθον θεόν, ὅσον περί τήν ποθηνοτάτην μοι ὑγείαν σου καθώς καί διά τήν οἰκογένειάν σας*» ἢ «*Φθάσαντες εἰς τά ἐδῶ οἱ πατριῶται μας κύριος Ἰωάννης Μαλιῶς πληροφορηθεῖς διά ζώσης αὐτῶν φωνῆς τά τῆς ὑγείας σου ἔτι δέ καί περί τῆς εὐγενῆς φαιμηλιᾶς σας ἐχάοην ἄκρως*».⁵³

Οἱ συντοπίτες συν τοῖς ἄλλοις εἶναι τὰ πρόσωπα που διατηροῦν ανοικτό το κανάλι ἐπικοινωνίας με τήν ιδιαίτερη πατρίδα τῆ Λέρο καί τὰ ἐκεῖ συμβαίνοντα. Τὰ δρομολόγια που ἀκολουθοῦσαν οἱ πληροφορίες για να φτάσουν στην Κωνσταντινούπολη σκιαγραφεῖ σε μια περίπτωση ο Ι. Γεδεών, με ἀφορμή κάποια ἐκτακτά, δυσάρεστα γεγονότα που συνέβησαν στη Λέρο: «*Ἀδελφεῖ ἐπληροφορήθην μέσον Σύρας ὅτι κλέπται ἐφόνευσαν ἐπάνω εἰς τήν πατρίδα τρεῖς πατριῶτες καί δέν γνωρίζω ποῖοι εἶναι, καταντάς πληροφοροῦμαι μέσον Τσεσμέ ὅτι οἱ κλέπται ὄρμησαν διά νυκτός καί ἐξεγύμνωσαν ἀρκετά ὀσπήτια τῆς πατρίδος μας καί τοῦτο μέ ἀνησυχεῖ περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο πρᾶγμα ἐπειδή καί δέν ἐφάνη κανένας ἄνθρωπος ἀπό τά μέρη μας νά μάθω τά τρέχοντα*».⁵⁴

Ἡ ολιγάριθμη, ὅπως τήν χαρακτηρίζει ο Μ. Γεδεών,⁵⁵ κοινότητα των Λερίων τῆς Κωνσταντινούπολης ἀποτελοῦσε το ζωτικό χώρο των ἀπόδημων, ἕνα μικρόκοσμο τὰ μέλη του οἱοῦ συνδέονταν με ἰσχυροῦς δεσμούς ἀλληλεγγύης καί ἀλληλοὑποστήριξης, που ἐκδηλώνονταν στις καθημερινές σχέσεις, στις οικονομικές συναλλαγές ἀλλά καί στις κρίσιμες στιγμές τῆς ζωῆς του ἀνθρώπου. Ἡ ἀρρώστια, ο ἐπαπειλούμενος ἄωρος θάνατος, ὅπως καί ἡ διαχείριση των υποθέσεων καί τῆς περιουσίας τού παροδικά ἐγκατεστημένου στην Κωνσταντινούπολη ἀσθενούς μετανάστη, ο οἱοῦς βρισκόταν σε ἕνα τόπο ξένο μακριά ἀπό τους οἰκείους του, ἀπο-

53. Ἀρχεῖο Ν. Μαράτου, ἐγγρ. 16 με ἡμερ. 28 Οκτωβρίου 1851 καί ἐγγρ. 19, με ἡμερ. 13 Μαΐου 1853 ἀντιστοίχως.

54. Ἀρχεῖο Ν. Μαράτου, ἐγγρ. 21 με ἡμερ. 8 Οκτωβρίου 1854.

55. Βλ. Μ. Γεδεών, *Μνεία*, ὁ.π., σ. 171.

τελούσε την καλύτερη ευκαιρία για να εκδηλωθεί η αλληλεγγύη μεταξύ των ξενιτεμένων συμπατριωτών. Ο Ι. Γεδεών παρουσιάζεται, σε επιστολή που του απευθύνει στις 3 Νοεμβρίου 1850 ο Λέριος πλοίαρχος Δ. Κορωνιός, να μετέχει ενεργά σε ανάλογες υποθέσεις συμπατριωτών του.⁵⁶ Στην επιστολή του αυτή ο Δ. Κορωνιός του υπενθυμίζει πως οι συντεχνίτες του μακαρίτη Γ. Κουβά είχαν συγκεντρωθεί στο πλοίο του στην Κωνσταντινούπολη και αποφάσισαν να μεριμνήσουν για την είσπραξη 40 ημερομισθίων, αξίας 370 γροσίων, που είχε κάνει ο τελευταίος σε κάποιο οικοδομικό έργο της οθωμανικής κυβέρνησης. Παράλληλα επικαλούμενος «τόν πατριωτισμόν καί τήν ψυχικήν του καλοκαγαθίαν» του ζητά να μεριμνήσει για την είσπραξη εννέα ακόμη ημερομισθίων που όφειλαν στον τεθνεώτα διάφορα πρόσωπα.⁵⁷ Στην επιστολή του επισυνάπτει και την ενδιαφέρουσα μαρτυρία του Μ. Μπάσης, που βρέθηκε στην Κωνσταντινούπολη κατά το θάνατο του Γ. Κουβά, η οποία αποτελεί ένα καλό δείγμα της νοοτροπίας, της στάσης και των προτεραιοτήτων που είχαν οι άνθρωποι στα μέσα του 19ου αιώνα, όταν βρίσκονταν αντιμέτωποι με το θάνατο. Στη μαρτυρία αυτή, που συνυπογράφεται και από άλλους Λέριους που βρίσκονταν στην Κωνσταντινούπολη,⁵⁸ διαβάζουμε τα ακόλουθα: «Ο ύποφαινόμενος Μιχαήλ Μπάσης μαρτυρῶ τιμίως καί εὐσυνειδήτως ὅτι κατά τίς 16 τοῦ ἱσταμένου μηνός Νοεμβρίου μαθὼν ἀπό τούς ἐδῶ εὐρισκόμενους πατριῶτες ὅτι ὁ ἀποβιώσας Γ. Ν. Κουβᾶς ἀσθενεῖ ἠθέλησα νά μεταβῶ εἰς ἐπίσκεψίν του αὐθημερόν, μεταβάς δέ εἰς τό οἶκόν του, τόν εὖρων εἰς κακίστην κατάστασιν καί μόλις ἀναπνέων. Κατά χρέος πατριωτισμοῦ ἢ μᾶλλον τοῦ χριστιανισμοῦ τόν ἠρώτων πῶς εὐρίσκεται ἐνώπιον μάλιστα καί τῶν ἐκεῖ εὐρισκομένων συγκατοίκων του πατριωτῶν μας λέγω τοῦ Ἰω. Τσελουμᾶ, Φίλιππος Κουρούνη, Ν. Γιαλούρης, Ἰωάννης Ζεμπούλης -σύν τόν ἀυτάδελφόν του- μέ ἀπεκρίθη ὅτι

56. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 350 με ημερ. 3 Νοεμβρίου 1850.

57. Σε ένα περίπου χρόνο, στις 28 Οκτωβρίου 1851, ο Ι. Γεδεών δηλώνει σε επιστολή του ότι εισέπραξε τα ημερομίσθια του Γ. Ν. Κουβά (Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 16).

58. Τα οικογενειακά ονόματα των προσώπων που υπογράφουν το έγγραφο περιλαμβάνονται στον κατάλογο Λεριακών επωνύμων που έχει συντάξει ο Διον. Οικονομόπουλος, *Λεριακά ἤτοι χωρογραφία της νήσου Λέρον, Αθήνα 1888* φωτ. ανατύπωση Λέρος 2002, σ. 55-65.

αισθάνεται κακῶς. Ἐγὼ λοιπὸν βλέπων τὴν επικίνδυνον κατάστασίν του τὸν ἠρώτησα παρόντος τῶν ἀναφερομένων, καθότι ἡ ὥρα ἦτον σχεδὸν ἀπερασμένη 4 τῆς νυκτός εἰς τὰς 17 τοῦ Νοεμβρίου, τί τὸν εὐρίσκονται δηλ. ἀπὸ ποίους ἔχει νὰ λάβει καὶ εἰς ποίους ἔχει νὰ δώσει. Μὲ ἀπεκρίθη σίως ἔχων τὰ φρένας παρόντος ὅλων τῶν ἀναφερομένων τὰ ἀκόλουθα.

Ἔχω μετρητὰ ἐντὸς τοῦ ζεμπιλίου μου γρ. ἑξακόσια 600

Ἐξόδο θανῆς του διὰ χειρὸς πατριωτῶν νὰ ἀφαιρεθοῦν τὰ ἀκόλουθα

Κεργιά		12:20	
Σάβανον		6:30	
Λιάφ[ορα] ἑξόδα θανῆς του		<u>71:20</u>	90:30
Μένουν	γρ.	509:10	
Ἀφαιροῦνται τῶν ἱερέων		<u>100</u>	
Μένουν	γρ.	409:10	
Τοδι(;) Μουκτερῆ		<u>5</u>	
Εὐρίσκονται μετρητὰ Μένουν		404:10	
Γρόσια τετρακόσια τέσσερα ἢ 404			
[πλαγίως:]			
ἦτοι γρόσια νέτα τετρακόσια ἑννεά 10/40 ἀριθ.		409:10	
ἀφαιρῶντας τὰ τοῦ Μουκτερῆ πέντε		<u>5</u>	
	γρ.	404:10	

[2η σελίδα:]

Εὐρίσκονται ἡμερομίσθια δουλευμένα εἰς τό Πειλίκι

ἐπιστατοῦντος Μιχαήλ Ἀλαχούζου καὶ θεωροῦντος Ἰω. Γεδεών κάλφα

ἡμερ. τεσσαράκοντα ἀρ. 40 πρὸς γρ. 15 Γρ. 600

ἔχει προπαρμένα
 | 230 | |

Μένουν ἐλεύθερα
 Γρ. | 370 | |

Ἦτοι τριακόσια ἑβδομήκοντα

Κων(σταντινούπολι) 29 Νοεμβρίου 1850

Τὰ ἀνωτέρω Γρ. 370 μέλουν νὰ συναχθοῦν εἰς τὸν Διβάνιον καὶ νὰ σταλοῦν παρὰ τοῦ Ἰω. Κάλφα Γεδεών ἢ εἰς διαταγὴν τους παρ' ὅποιον τῶν πατριωτῶν θέλει ἀθημερόν 20 Νοεμβρίου 1850

Οἱ πατριῶτες

Μιχαήλ Μπάσης

Ὁ γράφας

Δ. Ι. Κορωνιός

*Μάρτυρες**Μανόλης Καρνίτης**Ίωάννης Τσαλουμάς**Μανόλης Κωνσταντίνου**Μιχάλης Ἀλαχούζου**Φίλιππος Κουρούνης**Κων. Ἀμπελιᾶς**Ίωάννης Μ. Γεδεών**Μαρτυρῶ τίς ἀνωτέρω ὑπογραφές Δ. Ι. Κορωνιός»*

Ἀν ὅμως για το μετανάστη η μικρή ομάδα των «πατριωτών» του αποτελούσε στην ξενιτιά τον προνομιακό χώρο επαφής και επικοινωνίας και το καταφύγιό τους στις δύσκολες ώρες, η μνήμη του τόπου καταγωγής παρέμενε ζωντανή και αποτελούσε ένα διαρκές σημείο αναφοράς. Ο μετανάστης αποζητούσε την αναγνώριση από τους κατοίκους του τόπου καταγωγής του, επιδίωκε να διαφυλάξει την καλή φήμη του ονόματός του και να ενισχύσει το κύρος του με δωρεές, στην κοινότητα ή σε θρησκευτικά ιδρύματα. Η στάση του Ι. Γεδεών δεν απέχει από αυτόν τον κανόνα. Έτσι μετά το θάνατο της μητέρας και της αδελφής του προβαίνει σε κάποιες δωρεές στο ναό του Τιμίου Σταυρού στη Λέρο: «Θέλετε λάβη από τόν Μανόλη Καντάρη ἕνα ἅγιον ποτήριον καί ἕνα δισκάρι ὁμοῦ μέ τόν ἀστερίσκον καί λαβίδα εἰς καθαρὸν ἀσήμι, ζυγίζοντας τριακόσια εἴκοσι δράμια καί μίαν λόγχην ἀπό ἀτσάλι τὰ ὁποῖα ἀφιερώνω εἰς τήν ἱερὰν ἐκκλησίαν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ἦθελα νά στείλω καί τὰ καλύμματα μαζι ἀλλά δέν ἐπρόφτασαν καί κατόπι θέλω τὰ στείλει. Παρακαλῶ ὅμως τούς τιμίους ἐπιστάτας ἄν εἶναι τρόπος νά μέ δοθῇ ἕνα ἔγγραφο νά διαλαμβάνη οὕτως, ὅσῃν ἀνάγκη ἤθελεν λάβη ποτέ ἡ ἐκκλησία ὁ κατά καιρὸν ἐπιστάτης τῆς ἐκκλησίας νά μὴν ἔχη τήν ἄδειαν νά τό πουλήσῃ ἀλλά νά μείνῃ πάντοτε εἰς τήν ἐκκλησίαν. Λάβετε ἀπό τόν ἴδιον καί ἕνα τυπικόν τῆς δευτέρας ἐκδόσεως, τό ὁποῖον θά μένη καί αὐτό εἰς τόν Σταυρόν».⁵⁹

Η οικογένεια, όπως αναδεικνύεται από την επιστολογραφία του Ι. Γεδεών, αποτελεί τον άλλο άξονα στον οποίο στηρίζεται η ζωή των

59. Αρχείο Ν. Μαρράτου, έγγρ. 24 με ημερ. 9 Απριλίου 1856.

ανθρώπων της εποχής. Οι συγγενικές και οικογενειακές σχέσεις συγκροτούν ένα πλέγμα το οποίο προστατεύει, υποβοηθά και προωθεί την ανάπτυξη επαγγελματικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων. Την ίδια στιγμή ο ευρύς οικογενειακός κύκλος με τις εξ αίματος και αγχιστείας διακλαδώσεις του, επιτρέπει να διαμορφωθούν σημεία επαφής και αλληλεξαρτήσεις. Ιδιαίτερα οι μετανάστες συναλλάσσονται με συγγενείς τους, δανείζονται από αυτούς και τους δανείζουν όταν υπάρχει ανάγκη, τους κινητοποιούν για να μεταφέρουν πληροφορίες, ειδήσεις, έγγραφα, αγαθά, χρήματα. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις 25 επιστολές που στέλνει στην περίοδο 1843-1856 ο Ι. Γεδεών στον Ν. Μαράτο πολυάριθμοι συγγενείς τους εμφανίζονται με διάφορους τρόπους να είναι παρόντες στις οικονομικές τους συναλλαγές. Εκτός λοιπόν από τη μητέρα και τις αδελφές του Ι. Γεδεών, Μαρία και Ειρήνη, που επανέρχονται συχνά στα γράμματά του, εντοπίζονται ακόμη ο εξάδελφός του Νικόλαος, ο γαμπρός του Ιωάννης, ο εξάδελφός του Δημήτριος Μιχαήλ Γεδεών, ο συγγενής του Χατζή Νικήτας Μαλιάς, οι κουμπάροι του Μανώλης και Κυρανά.⁶⁰ Εμφανίζονται επίσης να εμπλέκονται σε οικονομικές συναλλαγές συγγενείς του Ν. Μαράτου, όπως ο αδελφός του Νικόλαος, ο αδελφός του Θεόδωρος, ο κουνιάδος του Ιωάννης Ρεπαπής, ο γαμπρός του Ι. Παρίσης και ο αδελφός του τελευταίου.⁶¹

Ανεξάρτητα όμως από τους πιο στενούς ή μακρινούς συγγενείς που μετέχουν σε ποικίλες οικονομικές συναλλαγές, το σύνολο των επιστολών του Ι. Γεδεών διατρέχει ένα συνεχές νήμα, αυτό της μέριμνάς του για τη μητέρα του και τις αδελφές του Μαρία και Ειρήνη, που ζούσαν στη Λέρο. Καταρχήν ο Ι. Γεδεών, μέσω του Ν. Μαράτου, ο οποίος λειτουργούσε ως αντιπρόσωπός του, παρείχε ένα μηνιαίο βοήθημα στη μητέρα του. Το βοήθημα αυτό, «μηνιαίον» όπως το ονομάζει ο ίδιος στις επιστολές του, το 1844 ανερχόταν σε 70 γρόσια το μήνα.⁶² Δέκα χρόνια αργότερα, ο Ι.

60. Βλ. αντίστοιχα Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 1 με ημερ. 21 Μαΐου 1843, έγγρ. 11 με ημερ. 22 Αυγούστου 1849, έγγρ. 23 με ημερ. 3 Νοεμβρίου 1855, έγγρ. 10, με ημερ. 3 Ιουνίου 1846.

61. Βλ. αντίστοιχως έγγρ. 4 με ημερ. 11 Δεκεμβρίου 1846, έγγρ. 20 με ημερ. 21 Μαρτίου 1854, έγγρ. 9, με ημερ. 9 Μαΐου 1849, έγγρ. 19 με ημερ. 15 Μαρτίου 1853.

62. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 2, με ημερ. 24 Μαΐου 1844.

Γεδεών, δια χειρός Ν. Μαράτου και πάλι, εξακολουθούσε να καταβάλλει το βοήθημα, και μετά το θάνατο της μητέρας του, στην αδελφή του Ειρήνη, παρότι αυτή ήταν παντρεμένη. «Πρός τούτους σᾶς παρακαλῶ θεομῶς ἐάν εὐκολύνεσθε νά δίδετε εἰς τήν δυστυχισμένην ἀυταδέλ[φ]ην μου Εἰρήνην ἐκείνο τό μικρόν μνηαῖον τό ὁποῖον ἔδιδες πρὸς τήν μακαρίτισσαν μητέραν μου, κάνοντες ἀρχήν ἀπό Ἰανουαρίου πρώτην καί νά τήν συμβουλευέτε πάντοτε εἰς τό καλόν ἕως εἰς τήν ἐρχόμενην ἀνοιξιν καί τότε ὑγείας οὐσης σκοπεύω νά ἔλθω νά σᾶς ἰδῶ καί νά μέ ἰδῆτε. Ἄν τύχη εὐκαιρία στείλετέ μου παρακαλῶ τούς λογαριασμούς τῆς μακαρίτιδος διά νά γνωρίζω πῶς περιπατῶ», γράφει τον Μάρτιο του 1853.⁶³

Ο Ι. Γεδεών λοιπόν, μολονότι ζει μακριά από τη Λέρο, είχε αναλάβει την προστασία των θηλυκών μελών της οικογένειάς του. Εκτός από το μηνιαίο χρηματικό ποσό που τους παρέχει, η φροντίδα αυτή εκδηλώνεται με την ανάληψη ορισμένων τουλάχιστον από τις οικονομικές υποχρεώσεις που τις βαρύνουν. Καθώς όμως βρίσκεται μακριά από τη Λέρο και δεν έχει ιδία εποπτεία των όσων συμβαίνουν εκεί, μετά το θάνατο της μητέρας του και της αδελφής του Μαρίας, εμπλέκεται σε διαμάχες με κάποιους συμπατριώτες του και κυρίως με τον Ιωάννη Παρίση, διότι θεωρεί ότι κάποιοι εκμεταλλεζόμενοι την απουσία του και τη δυσχερή θέση της οικογένειάς του, προσπαθούν να του αποσπάσουν διάφορα χρηματικά ποσά. Τα τεκμήρια του Αρχείου Ν. Μαράτου επιτρέπουν να παρακολουθήσουμε την αντιπαράθεση αυτή, και κυρίως τον τρόπο που έβλεπε ο Ι. Γεδεών, ως γιος και αδελφός, τις υποχρεώσεις του απέναντι στις γυναίκες της οικογένειας.

Φαίνεται λοιπόν ότι στις 25 Σεπτεμβρίου 1855 ο Ι. Παρίσης στέλνει προς τον Ι. Γεδεών μία επιστολή, με την οποία αρνείται να εξοφλήσει παλαιότερα χρέη του, αν δεν αντισταθμιστούν με έξοδα που πραγματοποίησε για τη μητέρα και την αδελφή του Ι. Γεδεών. Τις οικονομικές τους εκκρεμότητες ο Ι. Παρίσης παρουσιάζει με τα ακόλουθα λόγια:

«Ἡ πρὸς τόν ἐδῶ Νικήτα Μαῤῥατον κοινόν φίλον μας ἐπιστολήν σας τήν 3 Σεμπτεμβρ(ίου) (ἔ.ἔ.) μέ πληροφορεῖ περὶ τῆς ποθητῆς μοι ὑγείας

63. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 18, με ημερ. 15 Μαρτίου 1853.

σας καθώς και περί τῆς φιλτάτης μοι οἰκογένειάς σας, δι' ὧν εἰς ἄκρον εὐχαριστήθην τὰ μέγιστα. Ταυτοχρόνως ἴδων ἐν αὐτῇ τό νά ζητῆτε ἵνα πληρώσω πρὸς τόν μνησθέντα κύριον Ν. Μαροῦτον, διά χρέος σας καί πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ πρὸς ὑμᾶς χρεωστικοῦ ἐγγράφου τές χρονολογίας ἀπὸ γρό(σια) 1004 ἢ γρόσια χίλια τέσσαρα, διά τὰ ὁποῖα κατὰ χρέος μου καί ὡς ἀδελφός θέλω σᾶς παρατηρήσω τὰ ἀκόλουθα καί ὅτι συνεπεία τούτου δέν ἔκαμα καμμίαν περί τοῦ ρηθέντος ἐγγράφου πληρωμὴν πρὸς τόν ρηθέντα κ. Μαροῦτον εἶναι δέ αὐτα.

Κατὰ τόν μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1851 ἐπλήρωσα εἰς τὴν μακαρίτισσαν μητέρα σας καί μητέρα μας γρόσια τριακόσια ἀριθ. γρ. 300, τὰ ὁποῖα τῆς ἐχρησίμευσαν τότε διά τὴν ἐπισκευὴν τῆς οἰκίας τῶν ὄρφανῶν τῆς Μ. ἀδελφῆς σας, ἐπίσης τῆς αὐτῆς γρ. εἴκοσι ἕνα ἀριθ. 21 ἐν καιροῦ τῆς ἀσθενείας της, ἔξοδα ἐν καιροῦ τῆς θανῆς τῆς αὐτῆς γρόσ. ἐξήκοντα ἀριθ. 60, τῆς ἀδελφῆς σας Μαρίας κατὰ τόν Αὐγουστον τό 1851 γρ. διακόσια ἐβδομήντα πέντε ἀριθ. 275, τὰ ὁποῖα τῆς ἐχρησίμευσαν διά τὴν ἐπισκευὴν τῆς οἰκίας της, ἐν καιροῦ θανῆς τῆς ἰδίας γρ. ἐξήκοντα ἀρ. γρ. 60, τῆς ἀνταδέλφης σας Εἰρήνης μετὰ τόν θάνατον τῶν ἀναφερομένων ἀδελφῆς καί μητρὸς σας γρ. ἐβδομήκοντα πέντε ἀρ. 75, τοῦ Γεωργίου Καστῆ γρ. ὀγδοήκοντα ἀριθ. 80 διά ἰατρικά τῶν ἀναφερομένων ἀδελφῆς καί μητρὸς σας, τό ποσόν τῶν ὁποίων [[τῶν ὁποίων]] ὡς ἄνω ἀναφέρθησαν συμποσοῦνται εἰς γρ. 871 ὀκτακόσια ἐβδομήντα ἕνα, ἀριθ. γρ. 871, καί τὰ ὁποῖα ἀφοῦ ἀναγνωρίσητε ἠμπορεῖτε ἀκολούθως νά γράψητε πρὸς τόν ρηθέντα ἐπίτροπόν σας κύριον Μαροῦτον ὅπως εἰσακουσθῆ μετ' ἐμοῦ διά τό μένον του κεφάλαιον, τοῦ πρὸς ὑμᾶς χρεωστικοῦ μου ὡς προείρηται ἀπὸ γρ. 1.004, ἵνα πληρώσω τό σάλδος αὐτῶν ἀπὸ γρόσια ἑκατόν τριάντα τρία ἢ ἀριθ. Γρ. 133 καί ἔστω.

Ἀδελφε Ἰωάννη πρέπει συγχρόνως νά τὰς παρατηρήσω ἵνα σᾶς γίνουν γνωστά μόνον ὅτι πολλά ἄλλα κοντύλια ἐκτός τῶν ἀναφερομένων ἀπαιτήσεων μου ὁποῦ θεωρεῖτε ἐν τῇ παρουσίᾳ μου εἰσὶν ἀσημεῖωτα καί τὰ θεωρῶ ὡς ἀναζήτητα ὄχι δι' ἄλλο εἰμί ἄφανος [= εἰμὴ ἀφενός] ὅτι ἔχω νά κάμω μέ ἀδελφόν ὁποῖος ὁ Ἰωάννης καί ὄχι μέ ξένον, καί πρὸς τοῖς ἄλλοις ὄχι ὅτι πλουσιότερος ἐγὼ περιβλέπω τοῦ Ἰωάννη, μέ φθάνει μόνον ὅτι ἂν περιμελήθησαν καί δέν ἐσημειώθησαν δέν ἐπῆγαν εἰς ξένον μέρος παρ' εἰς τό σπίτι μας πάλιν, τό ὁποῖον ἄλλοτε ποτέ τό ἐθεώρουσ ὅλως ἰδικόν μου, ἀλλά τίνος ἄλλου νά παραπονηθῶ εἰ μὴ μόνον τοῦ χάρονος

ὅστις πραγματικῶς ὡς καί ἄλλοτε ποτέ μέ ἠδίκησεν καί ἐξημίωσεν [[μέ ἠδίκησεν καί ἐξημίωσεν]] καί τότε καί χρεία ὑπομονή».⁶⁴

Τα λεγόμενα του Ι. Παρίση σχολιάζει ο Ι. Γεδεών με επιστολή που έστειλε στο Ν. Μαράτο στις 9 Απριλίου 1856. Εκεί παρουσιάζει με παραστατικό τρόπο τις ηθικές και υλικές οφειλές που θεωρεί ότι είχε απέναντι στη μητέρα και τις αδελφές του, παράλληλα όμως διαχωρίζει ρητά τη θέση του από όσες υποχρεώσεις πιστεύει ότι δεν του αναλογούν.

«Ο Ἰωάννης Παρίσης εἰς τό γράμμα του μέ γράφει ὅτι ἔχει νά λάβῃ ἀπό ἔξοδα καί μετροῦτά ὅπου ἔδωσεν τῆς μητρὸς καί ἀυταδέλφης μου Μαρίας, ὅταν ἐξοῦσαν γρόσια ὀκτακόσια ἐβδομήντα ἕνα, καθὼς θέλετε τά ἰδῆ καί τά ὁποῖα μέ λέγει ἀφοῦ ἀναγνώρισω νά σᾶς γράψω νά λάβετε τό σάλδος αὐτῶν. Ποῦ ἄραγε βασιζόμενος μέ λέγει νά ἀναγνώρισω χρέος χωρὶς ἐπίσημα ἔγγραφα καί χωρὶς νά ἐνέχομαι τῆς κληρονομίας αὐτῶν; Καί μάλιστα ὕστερα ἀπό τέσσερα περίπου ἔτη; Πῶς δέν μοί ἔγραψεν ἀμέσως μετὰ τόν θάνατον τῆς μητρὸς καί ἀδελφῆς μου ὅτι ἔχει τόσα γρόσια ἔξοδα νά γνωρίζω καί ἐγὼ τό τί θά κάμω; Ἐγὼ τόν ἐρωτῶ νά μέ εἰπεῖ ἂν οἱ ἀποβιώσαντες μήτηρ καί ἀδελφή μοί ἄφηναν μίαν περιουσίαν ἀρκετήν καί οἱ κληρονόμοι αὐτῶν ἔκαναν τήν διανομήν τῆς περιουσίας των, χωρὶς νά τοῦς παρισιασθῆ κανέν χρέος, καί ὕστερον ἀπό τόσα ἔτη ἐπαρουσιάζετο ἕνας καθὼς σήμερον αὐτός, τί ἤθελε γίνῃ; Καί μάλιστα οἱ κληρονόμοι νά εἶναι ὁ ἕνας εἰς τήν Ἀνατολήν καί ὁ ἄλλος εἰς τήν Δύσην;

Ἐπειδὴ ἡ μήτηρ καί ἡ ἀδελφή μου ἀπέθαναν ὁ ἐξάδελφός μου κύριος Χατζῆ Νικήτας Μαλιᾶς ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν μέ ἐπαρυσίασεν μίαν ὁμολογίαν τῆς ἀυταδέλφης μου Εἰρήνης ἀπό πεντακόσια γρόσια τά ὁποῖα ἐξοδεύθησαν μέρος διὰ ἐδικά της ἔξοδα καί τά ἄλλα εἰς τήν θανήν καί ἰατρικά τῆς μητρὸς καί ἀδελφῆς μου. Ἐπλήρωσα ἔτι εἰς αὐτόν τόν ἴδιον τριακόσια πενήντα γρόσια μέ ὁμολογίαν τῆς μητρὸς μου τά ὁποῖα ἐξόδευσεν νά κτίσει τόν τοῖχον τοῦ ὀσπιτίου τῶν ὄρφανῶν καί ἑκατόν ἐνενήντα γρόσια διὰ ἔξοδα ὁποῦ ἐπῆγεν καί ἦλθεν αὐτός ἀπό Κάλυμνον, διὰ τά τότε περιστατικά τῆς ἀδελφῆς μου. Τώρα ὁποῦ ὁ γαμπρός μου Νικό-

64. Αρχεῖο Ν. Μαράτου, ἔγγρ. 24α, με ἡμερ. 24 Σεπτεμβρίου 1855 (το ἔγγραφο σε ἀντίγραφο ἀπό το χέρι του Ι. Γεδεών).

λαος ἤθελεν νά ἀναχωρήσει ἀπό τήν πατρίδα τόν ἐβίασεν ὁ Μιχάλης Πέρος νά πληρώσει ὀγδοήντα ἐπτά γρόσια ἔξοδα λέγει εἰς τήν θανήν τῆς μητροῦς καί ἀδελφῆς μου, καί μάλιστα τά δέκα ἐπτά γρόσια εἶναι λέγει τόκος. Διά τόν ὁποῖον τόκον ἐδυσσευστήθην μέγας, ἐνῶ ἔπρεπεν αὐτός ἄν τῷ ὄντι ἦτον ἄνθρωπος μέ κρίσιν νά ἐξοδεύσῃ πενήντα, ἐξήντα γρόσια νά κάμῃ ἕνα μνημόσυνον ὡς ἀπό μέρος τῆς ἐκκλησίας διά τήν μητέρα καί ἀδελφήν μου, νά ἀκούσουν οἱ πατριῶται, ὅτι διά τό ἀφιέρωμα ὅπου ἔκαμεν ὁ υἱός αὐτῆς εἰς τήν ἐκκλησίαν ἔγινεν αὐτό τό μνημόσυνον εἰς τήν μητέραν του. Ὅχι διά ἄλλο τίποτε ἀλλά διά νά ἀυξήσῃ τόν ζῆλον τῶν πατριωτῶν μας εἰς παρόμοια πράγματα. Οἱ γεννήτορές μου κύριε Μαράτε δέν ἔχουν ἀνάγκην ἀπό τās ἐκκλησίας τῆς πατρίδος, διότι (ὄχι ὅτι κενόχομαι) ἐγώ τό κατά δύναμιν τά μνημόσυνα τά ἔκαμα ἐντάξει, καί ὡς ἔπρεπε, ἀλλά λυποῦμαι νά εὐρίσκω[ν]ται ἀκόμα τοιοῦτοι ἄνθρωποι, ἀσυνειδήτοι εἰς τήν πατρίδα, ἐνῶ ὁ πολιτισμός ἐφθασεν εἰς τά ἐνδότερα τῆς Ἀνατολῆς.

Καί ταῦτα τά γράφω μόνον εἰς τήν εὐγένειάν σου, [σελίδα 2] ὅσα δέ μέ γράφει ὁ κύριος Ἰω. Παρίσης ὅτι ἐξόδευσεν χωρίς νά ἔχει ἔγγραφα ἐπίσημα, ποτέ δέν θέλω νά γνωρίσω ἐπειδή ἐγώ κληρονόμος αὐτῶν δέν εἶμαι, ἀλλά σᾶς παρακαλῶ νά λάβετε παρ' αὐτοῦ κατά τό χροαστικόν του ἔγγραφον τά χρήματα ὁμοῦ μέ τούς τόκους των καί χωρίς νά τοῦ γίνῃ καμμία παράβλεψις, διότι ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖον ἐφέροθι ἔτσι πρέπει: μάλιστα ἐγώ θέλω ἀκόμα ἀπό αὐτόν γρόσια τετρακόσια δέκα τά ὁποῖα τοῦ ἔδωσα εἰς μετροῦτά καί ἰδοῦ πῶς τοῦ τά ἔδωσα, τριακόσια πενήντα γρόσια τόν ἔδωσα ἐγώ μέ τό χέρι μου καί ἐξήντα γρόσια τόν ἄφησα νά λάβει ἀπό τόν Κωνσταντῆ Κοφάδη τά ὁποῖα μέ εἶπεν ὁ ἴδιος ὅτι τά ἔλαβεν νά τόν ζητήσετε νά σᾶς δώσει παρακαλῶ μίαν ὁμολογίαν τοῦ Ἀντώνη Ποναράτη ἀπό ἑκατόν γρόσια, τήν ὁποίαν τήν ἄφησα εἰς τά χέρια του νά βιάσῃ τόν ρηθέντα κύριον καπετάν Ἀντώνην ἢ νά τήν ἐξαργυρώσῃ ἢ νά τήν μετασηκώσῃ καί στοχάζομαι δέν ἔγινεν οὔτε τό ἕνα οὔτε τό ἄλλο, πῆτε τον λοιπόν νά σᾶς τήν δώσῃ καί ἄς στέκεται κοντά σας. Ἐτοῦτο πάλιν σᾶς ξαναλέγω ὅτι τά χίλια τέσσερα γρόσια τά ὁποῖα πρό τόσα ἔτη χροαστεῖ νά τά ζητήσετε καί νά τά λάβετε ὁμοῦ μέ τούς τόκους των καί διά τά τετρακόσια δέκα ὁποῦ ἐγώ τόν ἔδωσα ὁ Θεός βοηθός. Μέ γράφει εἰς τό γράμμα του ὅτι ἔχει καί ἄλλα ἔξοδα τά ὁποῖα χαριζόμενος εἰς τήν ἀγάπην τήν ὁποίαν εἶχεν εἰς τό ὁσπίτιόν μας δέν τά ἐσημείωσεν, μολαταῦτα ἐγώ τόν λέγω νά πληρώσῃ κατά τήν ὁμολογίαν του, τά γρό-

σια ὁμοῦ μέ τούς τόκους των, καί διά ἐκεῖνα ὁποῦ ἔχει ὡς λέγει αὐτός ἔξοδα πρέπει νά μέ ἀποδείξῃ ἔγγραφα ἢ ἂν ἔχει καμμίαν διαταγήν ἐδικήν μου νά ἐξοδεύσῃ καί τότε εἶναι ἄλλη θεωρία».⁶⁵

Ἡ μητέρα και οι ἀδελφές του Ι. Γεδεών που ζουν στη Λέρο αποτελοῦν και το βασικό συνδετικό κρίκο με το Ν. Μαράτο. Ἡ σχέση αὐτή βέβαια δεν στηρίζεται μόνο στις οικονομικές συναλλαγές ἢ στην καταβολή του μηνιαίου βοηθήματος που αναφέρθηκε παραπάνω. Φαίνεται ὅτι ο Ν. Μαράτος ἐπαιζε ρόλο προστάτη και σύμβουλου για τις γυναίκες της οικογένειας. Τις ιδιότητες αυτές τουλάχιστον φέρεται επανειλημμένα να του αναγνωρίζει ο Ι. Γεδεών και να τις επικαλεῖται στις επιστολές του, αποκαλώντας τον μάλιστα «πατέρα» ἢ «αδελφός»:⁶⁶ «Ἐχάρην τῷ ὄντι ἀδελφέ μοι ἐν Χριστῷ μεγάλως ὅταν εἶδον εἰς τό γράμμα σου νά μοί λέγῃς ὅτι ἐνίστε ὀμιλεῖς πρός τήν μητέρα μου τά συμφέροντά της, μέ ὑποχρέωσες τά μέγιστα καθῶς καί μέ ἔχεις ὑποχρεωμένον διά πάντα, διά τοῦτο καί παρακαλῶ τόν πανάγαθον θεόν νά φυλάττῃ καί νά διατηρεῖ τήν ὑγείαν σου τε καί τῆς οἰκογενείας σας εἰς ἔτη πάμπολλα μέ ὅλα τά ἐφικτά ὅπου ἐπιθυμεῖτε καί θέλετε».⁶⁷ Ἀκόμη μάλιστα και μετά το θάνατο της μητέρας του, ἐπιμένει στις επιστολές του να συνεχίσει ο Ν. Μαράτος να συμβουλεύει και να μεριμνά για την παντρεμένη ἀδελφή του που ἀπομένει στη Λέρο: «καί παρακαλῶ τήν ὑμετέραν εὐγένειαν νά μή λείψῃ ἀπό τό νά τῇ συμβουλευῇ πάντοτε ὡς πατήρ καί εὐεργέτης τοῦ ὀσπιτίου μας».⁶⁸

Γενικότερα, ἐξαιτίας ἴσως ἀκριβῶς αὐτῶν των δεσμών του Ν. Μαράτου με την οικογένεια Γεδεών, ἡ σχέση των δύο ἀνδρῶν παρουσιάζει ἰδιωτυπίες. Ἀν και δεν μας εἶναι γνωστά τα γράμματα που στέλνει με τη σειρά του ο Ν. Μαράτος προς τον Ι. Γεδεών, ὁπωσδήποτε οι σχέσεις τους δεν περιορίζονται μόνο στις οικονομικές συναλλαγές. Ὁ Ι. Γεδεών βρίσκεται πάντως σε μειονεκτική θέση. Κατ' ἐπανάληψη παραπονεῖται για την ἀμέλεια του Ν. Μαράτου να ἀπαντήσῃ στα γράμματά του, ἀναγνω-

65. Ἀρχεῖο Ν. Μαράτου, ἔγγρ. 24, με ἡμερ. 9 Ἀπριλίου 1856.

66. Τον ὄρο «αδελφός» ἐπιλέγει ἐνίστε ο Ι. Γεδεών να συνοδέψῃ την υπογραφή του στο κλείσιμο των επιστολῶν του. Βλ. για παράδειγμα Ἀρχεῖο Ν. Μαράτου ἔγγρ. 4 με ἡμερ. 11 Δεκεμβρίου 1846, ἔγγρ. 20 με ἡμερ. 21 Μαρτίου 1854 κ.ά.

67. Ἀρχεῖο Ν. Μαράτου, ἔγγρ. 14, με ἡμερ. 7 Ἰουνίου 1850.

68. Ἀρχεῖο Ν. Μαράτου, ἔγγρ. 25, με ἡμερ. 5 Νοεμβρίου 1856.

ρίξει ότι αποτελεί γι' αυτόν μια συνεχή ενόχληση και επιβάρυνση -χωρίς να διασαφηνίζει το λόγο- και φέρεται να επιζητεί διακαώς τη φιλία του. Την επιθυμία του όμως αυτή τη διαλαλεί με κολακείες, υπερβολές και ενίοτε με δουλοπρέπεια, που υπερβαίνουν κατά πολύ τις ανάλογες τυπικές ευγενικές διατυπώσεις που συναντά κανείς σε επιστολές της εποχής, όπως και στα υποδείγματα γραφής που περιέχονταν σε «επιστολάρια».⁶⁹ Αποσπάσματα όπως τα δύο που ακολουθούν είναι ενδεικτικά του ύφους της γραφής του αλλά και της στάσης του απέναντι στο Ν. Μαράτο:

– «*Ἡ ἀνεκλάλητος χαρὰ τὴν ὁποία ἔλαβα ὅταν ἔμαθα διὰ ζώσης φωνῆς τῶν πατριωτῶν μας περὶ τῆς ποθητῆς μοι ἀγαθῆς ὑγείας σας ἐστάθην ἀδύνατη νὰ διασκεδάσῃ τὴν λύπην τὴν ὁποίαν ἐλυπήθην εἰς τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀγαπητοῦ μοι γράμματός σας. Σᾶς βεβαιῶ ἀδελφέ μοι ἐν Χριστῷ κύριε Ν.Μ. ὅτι οὔτε αὐτός ὁ θάνατος τῶν μακαρίτηδων μητρὸς καὶ ἀδελφῆς μου δέν μέ ἐλύπησε τόσον ὅσον ἡ ὑστέρησις τοῦ γράμματός σας. Μὴ γνωρίζον τὴν αἰτίαν πόθεν πηγάζει ὁ λόγος νὰ ἀρνηθῆς ἀμέσως μίαν φιλίαν τὴν ὁποίαν πρὸ τόσους χρόνους ἀδόλως μετεχειρίσθημεν. Θεμελιωμένος εἰς τὴν ἄδολον ταύτην φιλίαν τὴν ὁποίαν παραλόγως ἠρηθῆς, ἐτολμοῦσα πάντοτε νὰ σᾶς ἐπιφορτίζω τὰ βάρη τὰ ὁποῖα ὑπόφερες ἀπὸ μέρος τοῦ πτωχοῦ φίλου καὶ συνάδελφού σας. Καὶ τοῦτω βασιζόμενος πάντοτε καθὼς καὶ τώρα εἰς τὰ φιλόκαλα σπλάγχνα σας σᾶς παρακαλῶ εἰ δυνατόν νὰ παραβλέψετε καὶ ὅ,τι ἀμάρτημα ἔπραξα ἐναντίον σου εἴτε μέ λόγον εἴτε μέ ἔργον κατὰ τόν θεῖον λόγον καὶ «ἄφες ἡμῖν ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν». Καὶ νὰ μέ λάβῃς πάλιν εἰς τὴν πρώτην εὐνοίαν νὰ διατηρεῖς τὴν μένουσαν ὀλίγην ὑπόληψιν εἰς τό ὀσπῆτιόν μας καὶ νὰ μοὶ γράψῃς ὅποταν εὖρης εὐκαιρίαν πρῶτον μέν περὶ τῆς ἀγαπητῆς μοι ὑγείας σας καὶ δεύτερον εἰς ὅ,τι ἄλλο ἐγκρίνεις ἄξιον».⁷⁰*

69. Ιδιαίτερα εμφανής είναι η χρήση τέτοιου είδους κοινών τόπων στην εισαγωγή και στο κλείσιμο των επιστολών του Ι. Γεδεών όπου εκφράσεις, όπως «δούλος σας», απαντούν στα επιστολάρια του 18ου και 19ου αιώνα, βλ. σχετικά υποδείγματα επιστολών Σπ. Μήλιας, *Επιστολόριον ἢτε ἐπιστολικὸς χαρακτήρ*, Βενετία 1757. φωτ. επανέκδοση Αθήνα 2003, προλεγόμενα Κ. Λάμπας, σ. 181, 183, 185-187 κ.ά., Σπ. Βελοῦδος, *Επιστολόριον περιέχον διαφόρους τύπους ἐπιστολῶν*, 3η έκδ., Βενετία 1864, σ. 48-51, 58, 61 κ.ά., Γρ. Παλαιολόγος, *Επιστολόριον*, Αθήνα 1845, σ. 40-45 κ.ά.

70. Αρχεῖο Ν. Μαράτου, ἔγγρ. 17, με ημερ. 9 Οκτωβρίου 1852.

– «Τό ἀγαπητόν μοι γράμμα σας ἔλαβα καί πληροφορηθεῖς τά τῆς ὑγείας σας ὑπέρ ἐχάρην, καί ἐδόξασα τόν πανάγαθον θεόν, ὅπου μέ ἤξιωσεν πάλιν νά ἐπιτύχω τοῦ ποθουμένου, διότι τά ἀλλεπάλληλα περιστατικά τῆς φαμηλιᾶς μας δέν μέ ἐλύπησαν τόσον (διότι εἶναι ἴσως θεία θέλησις καί μάλιστα πράγματα κοινά) ὅσον ἐλυπεῖτο ἡ ψυχή μου διά τήν ὑστέρησιν τοῦ γράμματός σας· μὴν γνωρίζων τήν αἰτίαν τῆς τόσης σιωπῆς σας, ὑποπτενόμενην πάντοτε μήπως ἔσφαλα ἐξ ἀπροσεξίας εἰς κανένα πρᾶγμα ἀπό τό ὁποῖον ἐπειράχθειτε. Ἀλλά τώρα ἰδών πάλιν τήν ἄδολον φιλιάν μας ἀνθισμένην εἰς τό μεταξύ μας, ἀλησμόνησα τήν ὑστέρησιν τῆς μητρός καί ἀνταδέλφης μου καί ἄλλα ἐδικά μου καί παρηγοροῦμαι μόνον ὅτι δέν ἔχασα ἕνα τέτοιον φίλον ὁ ὁποῖος εἶναι καύχημά μου εἰς κάθε περίστασιν καί προστάτης τοῦ ὄσπιτίου μας».⁷¹

Τα φιλικά συναισθήματα, το αἰσθημα υποχρέωσης ἀλλά κατὰ πάσα πιθανότητα καί τήν προσπάθεια τοῦ Ι. Γεδεών νά καλοπιιάσει τόν Ν. Μαράτο εκφράζου καί τα μικρά προσωπικά δῶρα που συνοδεύουν συχνά τις ἐπιστολές του. Κάποια φορά 200 τσίρους με τήν παρότρυνση «τρώγωντάς τους ἐνίοτε νά ἐνθυμεῖστε καί τόν δοῦλον σας»,⁷² μια ἄλλη «ἕνα τενεκέν μέ μισίν ὀκᾶ χαβιάριν μαῦρον»,⁷³ κυρίως ὁμως μία-δύο οκάδες καπνό καί 10-15 λουλάδες «διά μικράν ἐνθύμησιν», συνοδευόμενους με τήν εὐχή νά τους «μεταχειρισθεῖ μέ ὑγείαν» ἢ με τήν προτροπή «ὅταν καπνίζει τό τσιμπουόκι σας, σκέπτεσθε ἴσως καί διά τοῦ δούλου σας τάς ὑποθέσεις, ἵνα λάβουν αἴσιον τέλος».⁷⁴ Καπνός εἶναι καί το δῶρο στο οποίο καταφεύγει ο Ι. Γεδεών σε μια περίοδο κρίσης των σχέσεών τους: «Θέλετε λάβη ἀπό τόν πλοίαρχον Μανόλην Δ. Καμπούρην πρὸς ἐξόφλησιν τῆς φιλίας μας -ὄ μή γένοιτο- δύο ὀκᾶδες καπνόν».⁷⁵

71. Ἀρχεῖο Ν. Μαράτου, ἔγγρ. 18, με ἡμερ. 15 Μαρτίου 1853.

72. Ἀρχεῖο Ν. Μαράτου, ἔγγρ. 9 με ἡμερ. 9 Μαΐου 1849.

73. Ἀρχεῖο Ν. Μαράτου, ἔγγρ. 18 με ἡμερ. 15 Μαρτίου 1853.

74. Βλ. ἀντιστοίχως Ἀρχεῖο Ν. Μαράτου ἔγγρ. 23 με ἡμερ. 3 Νοεμβρίου 1855, 21 με ἡμερ. 8 Οκτωβρίου 1854, ἔγγρ. 25 με ἡμερ. 5 Νοεμβρίου 1856, ἔγγρ. 24 με ἡμερ. 9 Ἀπριλίου 1856.

75. Ἀρχεῖο Ν. Μαράτου, ἔγγρ. 17 με ἡμερ. 9 Οκτωβρίου 1852.

Κατά κανόνα οι επιστολές του Ι. Γεδεών αναφέρονται αποκλειστικά σχεδόν σε προσωπικά θέματα ή σε οικονομικές συναλλαγές. Δεν ασχολούνται έτσι με την πολιτική επικαιρότητα, ενώ ακόμη και τα σχόλια του για την οικονομική κατάσταση στην Κωνσταντινούπολη είναι περιορισμένα. Εξαιρεση αποτελούν οι επιστολές που γράφονται στις παραμονές και στη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου. Σε αυτές εκφράζεται η ανασφάλεια και η αγωνία των κατοίκων της Κωνσταντινούπολης για τα μελλούμενα, καθώς ο πόλεμος μοιάζει αναπόφευκτος. Στις 13 Μαΐου 1853 δίνει μια ζωντανή περιγραφή όσων συνέβησαν τις τελευταίες ημέρες: «σήμερον οί άνθρωποι τῆς πόλεώς μας εὐρίσκονται εἰς μεγάλην ὑποψίαν, ἔνεκα τῆς μεγάλης σοβαρότητος τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Ἐπειδὴ καὶ ὕστερον ἀπὸ τόσας συνελεύσεις νύκτας καὶ ἡμέρας μερικὰς καὶ γενικὰς, καμμία φωνὴ δὲν ἠκούσθη περὶ βελτιώσεως τῶν πραγμάτων, ἢ κοινὴ φωνὴ εἶναι περὶ πολέμου, ἐπειδὴ ὁ πρίγκηψ Μετζικὼφ κόψας διὰ τοῦ μπαλτᾶ τό σχοινίον μέ τό ὁποῖον ἦτο δεμένον εἰς τήν ξηράν τό ἀτμόπλοιον ἀνεχώρησεν τήν 9 τοῦ τρέχοντος ἀγανακτισμένος. Τήν 10 κατέβασαν τήν ἄρμαν ἀπὸ τό ρωσικόν παλάτι, γενικὴ κατήφεια εἰς τήν πόλιν μας, οὐδεὶς γνωρίζει τό μέλλον. Ἄδεται λόγος ὅτι δύο ὑπάλληλοι ἐκ τῆς ἀνωτάτης τάξεως μέλλον νά ἀναχωρήσουν κατανατὰς διὰ Πετρούπολιν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐλπίζεται ἡ βελτίωσις τῶν πραγμάτων».⁷⁶

Η «κατήφεια» που προκάλεσε η επιδεικτική αναχώρηση του Μεντζικώφ στις 9 Μαΐου 1853 ήταν δικαιολογημένη, καθώς, όπως είναι γνωστό, ο πόλεμος δεν αποτράπηκε.⁷⁷ Με την πρόοδο των πολεμικών επιχειρήσεων όμως αναδείχθηκαν και κάποιες «θετικές» επιπτώσεις του. Έτσι ο Ι. Γεδεών σε γράμμα του στις 9 Οκτωβρίου 1854, εν μέσω πλέον του πολέμου, διαπιστώνει ότι οι πολεμικές ενέργειες και οι μετακινήσεις στρατευμάτων είχαν δημιουργήσει ιδιαίτερα ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη του εμπορίου, τις οποίες με λύπη του βλέπει ότι οι Λέριοι

76. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 19.

77. Για την έναρξη του Κριμαϊκού πολέμου και τις επιπτώσεις του στα ελληνικά πράγματα στα τρία χρόνια που διήρκεσε βλ. Δόμνα Δοντά, *Η Ελλάδα και οι δυνάμεις κατά τον Κριμαϊκόν πόλεμον*, Θεσσαλονίκη 1973, Στέφ. Παπαδόπουλος, «Ο Κριμαϊκός πόλεμος και ο ελληνισμός», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 13, Αθήνα 1977, σ. 143-168. Για τις διαπραγματεύσεις στις οποίες αναφέρεται ο Ι. Γεδεών, βλ. Δόμνα Δοντά, *ό.π.*, σ. 25-34.

συμπατριώτες του τις αφήνουν ανεκμετάλλευτες: «ἄλλοτε τὰ καΐκια μας ἐρχόμενα ἔφεραν μερικόν γεμίσι καί τό ἐπουλοῦσαν μέ ζημίαν, ἐφέτο ὁποῦ ἦτον ἡ εὐτυχία των κατά δυστυχίαν δέν ἐφάνη κανένα, μάλιστα οἱ τεχνῖται ὅπου ἐσυνήθιζαν νά ἔρχονται κατ' ἔτος καί νά ἀναχωροῦν μέ μικράν ὠφέλειαν καί αὐτοί κατά δυστυχίαν δέν ἐφάνησαν ὁποῦ ἐφέτο ἕως τώρα τὰ ἡμερομίσθια εἶναι εἰς μεγάλην τιμήν ἀλλ' αὐτοί ἴσως μαζώνουν βροῦβες. Καθ' ἑκάστην τὰ ἀγγλογαλλικά στρατεύματα μεταβαίνουν εἰς Κριμαίαν, οἱ δουλιές αὐξάνουν ὀλοένα. Ἐάν κανένα ἐδικόν μας καΐκι ἤμποροῦσε νά φέρει ἀπό τό μέρος τῆς Ἀνατολῆς μερικά ἀγελάδια ἢ καί γεμίσι ἤθελεν νά κάμει τήν τύχην του».⁷⁸

Τα τεκμήρια του Αρχείου παρέχουν μία ακόμη αξιόλογη πληροφορία. Σχετίζεται με τους χρόνους συγγραφῆς και διακίνησης των επιστολών στα μέσα του 19ου αιώνα, και μας την χαρίζει η επιμέλεια και η σχολαστικότητα με την οποία διατηρούσε τα χαρτιά του ο Νικήτας Μαράτος. Ο τελευταίος είχε την καλή συνήθεια να σημειώνει στο νότο των επιστολών που λάμβανε την ημερομηνία που έφθασαν σε αυτόν στη Λέρο, καθώς και την ημερομηνία που απάντησε. Τα στοιχεία αυτά αναγράφονται σε αρκετές από τις επιστολές του Ι. Γεδεών. Στον Πίνακα 3 έχουν αποδελτιωθεί οι παραπάνω πληροφορίες.

78. Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγρ. 22.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ Ι. ΓΕΔΕΩΝ – Ν. ΜΑΡΑΤΟΥ:
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΕΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ, ΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΑΠΑΝΤΗΣΗΣ

A	B	A-B	Γ	B-Γ
9/5/1849	15/5/1849	6	15/6/1849	31
17/12/1849	2/1/1850	16	15/3/1850	72
10/4/1850	22/4/1850	12	10/5/1850	18
2/6/1850	16/6/1850	14	20/9/1850	97
16/10/1850	23/10/1850	7	1/11/1850	8
9/10/1852	20/10/1852	11	3/11/1852	13
15/3/1853	26/3/1853	11		
13/5/1853	23/5/1853	10		
21/3/1854	6/4/1854	16		
3/10/1854	20/11/1854	17	8/12/1854	18
3/11/1855	19/11/1855	16	12/3/1856	23
9/4/1856			26/4/1856	
6/11/1856			4/3/1857	

Πηγή: Αρχείο Ν. Μαράτου, έγγραφα 9, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25 αντιστοίχως.

Παρατηρήσεις:

- A: Ημερομηνία σύνταξης επιστολής Ι. Γεδεών στην Κωνσταντινούπολη
 B: Ημερομηνία άφιξης της επιστολής στο Ν. Μαράτο στη Λέρο
 A-B: Ημέρες που μεσολαβούν μεταξύ αποστολής από Κωνσταντινούπολη και παραλαβής στη Λέρο
 Γ: Ημερομηνία απάντησης Νικήτα Μαράτου
 B-Γ: Ημέρες που μεσολαβούν από τη παραλαβή της αποστολής μέχρι την απάντηση

Σύμφωνα με τις ημερομηνίες αποστολής και λήψης των γραμμάτων του Ι. Γεδεών, στα μέσα του 19ου αιώνα μία επιστολή από την Κωνσταντινούπολη στη Λέρο έφθανε σε διάστημα 6 έως 17 ημερών. Το δείγμα των 11 επιστολών που έχουμε στη διάθεσή μας δίνει μέσο όρο 12,4 ημέρες. Βέβαια οι επιστολές του Ι. Γεδεών κατά πάσα πιθανότητα δεν διακινούνταν με κάποιο οργανωμένο ταχυδρομικό σύστημα.⁷⁹ Απλώς επι-

79. Για τον τρόπο οργάνωσης των ταχυδρομείων στο ελληνικό κράτος την περίοδο αυτή

δίδονταν στους καπετάνιους ή στους επιβάτες πλοίων που αναχωρούσαν από την Κωνσταντινούπολη και θα διέρχονταν από τη Λέρο. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο χρόνος επίδοσης των επιστολών του Ι. Γεδεών αντιστοιχούσε ουσιαστικά με αυτόν του ταξιδιού, εφόσον ο αποστολέας γνώριζε πότε επίκειτο η αναχώρηση ενός πλοίου και φρόντιζε να παραδώσει το γράμμα του λίγο πριν από αυτήν. Η απόλυτη αυτή εξάρτηση από τις αναχωρήσεις των πλοίων σήμαινε πρακτικά ότι η επιθυμία κάποιου να αποστείλει μία επιστολή από την Κωνσταντινούπολη σε ένα νησί σαν τη Λέρο, μπορούσε να πραγματοποιηθεί μετά την παρέλευση εβδομάδων ή και μηνών, με προφανείς επιπτώσεις στις παραγγελίες και γενικότερα στη διακίνηση των εμπορικού χαρακτήρα πληροφοριών.

Το χρονικό διάστημα που χωρίζει τις απαντητικές επιστολές του Ν. Μαράτου από την παραλαβή εκείνων του Ι. Γεδεών ποικίλει σημαντικά, αφού κινείται ανάμεσα σε 8 και 97 ημέρες. Η πληροφορία όμως αυτή αφορά περισσότερο τις προσωπικές και οικονομικές σχέσεις των δύο ανδρών και λιγότερο τις συναλλακτικές πρακτικές της εποχής. Γενικά φαίνεται ότι ο Ν. Μαράτος αμελούσε να απαντήσει στις επιστολές του Ι. Γεδεών, όπως αποδεικνύουν άλλωστε και τα επαναλαμβανόμενα παράπονα του τελευταίου. Η αμέλεια αυτή του Ν. Μαράτου σε συνδυασμό με τις συνεχείς εκκλήσεις του Ι. Γεδεών να μην παραμελεί να του στέλνει κάποιο γράμμα, αποτελεί μια ακόμη εκδήλωση της ανισότιμης σχέσης των δύο προσώπων.

Κλείνοντας τη μικρή αυτή περιδιάβαση στην αλληλογραφία του Ι. Γεδεών με τον Ν. Μαράτο θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, αν και ο επιστολογράφος είναι επώνυμο πρόσωπο, εντούτοις η αξία των γραμμάτων του δεν έγκειται τόσο στις περαιτέρω πληροφορίες που αντλούνται

βλ. την αναλυτική έκθεση του Θ. Λεονάρδου, *Γενική έκθεση του διοργανισμού και της προόδου της εν Ελλάδι ταχυδρομικής υπηρεσίας από του έτους 1829 μέχρι της 1^{ης} Οκτωβρίου του έτους 1861*, Αθήνα 1862 (αναδημοσιεύεται και στο Θ. Γιαννίτσης, *Ιστορική εξέλιξη των ελληνικών ταχυδρομείων*, Αθήνα 1978, σ. 64-116). Για το ζήτημα της επικοινωνίας της Κωνσταντινούπολης με τις Μικρασιατικές ακτές στα μέσα του 19ου αι. βλ. Σοφ. Νικολαΐδης, «Τα εν Σμύρνη ξένα ταχυδρομικά γραφεία», π. *Μικρασιατικά Χρονικά*, 13 (1967), σ. 51-80.

για το πρόσωπό του, ούτε στις οικονομικές ή άλλες ειδήσεις που αλιεύονται σε αυτά. Νομίζω ότι το πιο ενδιαφέρον στοιχείο που αποκομίζει ο σημερινός αναγνώστης των επιστολών είναι η ζωντανή επαφή με τη νοοτροπία, τα προβλήματα της καθημερινότητας και το πλέγμα σχέσεων που ένωνε δύο ανθρώπους που ζούσαν στα μέσα του 19ου αιώνα, ο ένας στην πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ο άλλος σε ένα μικρό νησί των Δωδεκανήσων. Η διαπλοκή των οικογενειακών σχέσεων, όπως και εκείνων που δομούνται με βάση τον κοινό τόπο καταγωγής, η αλληλουχία οικονομικών και προσωπικών επαφών μέσα σε ένα σύστημα αμοιβαίων εξυπηρετήσεων και διευκολύνσεων, η συγκρότηση συγγενικών και εθνοτοπικών δικτύσεων στις οποίες στηρίζονταν οι εμπορικές, χρηματοπιστωτικές και άλλες οικονομικές συναλλαγές, η ισχύς και η διάρκεια των δεσμών που ενώνουν το μετανάστη με την ιδιαίτερη πατρίδα του, αποτελούν μερικές από τις παραμέτρους των επιστολών του Ι. Γεδεών που, καθώς βρίσκουν αντιστοιχίες και σε άλλες ανάλογες μαρτυρίες, αναδεικνύουν όψεις των προτεραιοτήτων και των αξιών που καθόριζαν τη ζωή και τη δράση των ανθρώπων της εποχής.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ*

- ακόντον (ιταλ. *acconto*): δόση, μερική πληρωμή, πληρωμή έναντι λογαριασμού
- αμπάς (τουρκ. *aba*): χονδρό μάλλινο ύφασμα, κάππα
- γεμίσι (τουρκ. *yemis*): οπωρικά
- γενικαπιά: ενδεχομένως κάποιου είδους μάνδαλα για πόρτες (τουρκ. *yeni*: νέος και *kari*: πόρτα και μάνταλο)
- ζεμπέλι (τουρκ. *zembil*): ανοικτό σακούλι πλεγμένο με σχίνους
- ιντερεσάτος (βεν. *interessarado*): συμφεροντολόγος (και ενδιαφερόμενος)
- καλέμ κεριά (τουρκ. *kelemkari*): ζωγραφισμένα κεφαλομάνδηλα
- καντάρι (τουρκ. *kantar*): ζυγαριά (σιδερένια βέργα που πάνω της ήταν χαραγμένα δράμια και οκάδες)
- κανταρτζής (τουρκ. *kantarci*): κατασκευαστής, έμπορος κανταριών, ζυγιστής
- καπακλί καντάρ (τουρκ. *karak* και *kantar*): καντάρι με καπάκι
- καφίζι (αραβ. *cafiz* ή *kafiz*): μέτρο ξηρών καρπών
- κοιλό: δοχείο που χρησιμοποιούνταν ως μέτρο χωρητικότητας και συνεχ-δοχικά ζυγαριά για τη μέτρηση σιτηρών
- λουσέρνα: είδος λυχνίας ελαίου, καντηλέρι
- μαρπούτσο (τουρκ. *marpus*): μαρκούτσι, σύριγγα ναργιλέ

* Για την ερμηνεία των λέξεων χρησιμοποιήθηκαν τα βοηθήματα: Ν. Παπαδόπουλος, *Ερμής ο Κερδώς ήτοι Εμπορική Εγκυκλοπαιδεία*, τ. 1-2, Βενετία 1815, φωτ. ανατύπωση Αθήνα 1989, Δ. Δημητράκος, *Μέγα λεξικόν της ελληνικής γλώσσης*, Αθήνα 1951, Κ. Κουκίδης, *Λεξιλόγιον ελληνικών λέξεων παραγομένων εκ της τουρκικής*, Αθήνα 1960, Εμμ. Κριαράς, *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας*, τ. Η', Θεσσαλονίκη 1982, Ι. Παμπούκης, *Τουρκικό λεξιλόγιο της νέας ελληνικής*, τ. 1, Αθήνα 1988, Δ. Βαγιακάκος, *Συμβολή εις την μελέτην των ναυτικών, εμπορικών και οικονομικών όρων του ελληνικού χώρου (16ος - 19ος αι.)*, Αθήνα 1990, Π. Κουσαθανάς, *Χρηστικό λεξικό του ιδιώματος της Μυκόνου*, Ηράκλειο 1996, F. Tunçay - Λ. Καρατζάς, *Τουρκοελληνικό λεξικό*, Αθήνα 2000, Ν. Αλιπράντης, *Λεξικό των ιδιωμάτων και των εγγράφων της Πάρου*, Αθήνα 2001, Β. Παναγιωτόπουλος (έκδ.), *Αρχείο Αλή πασά Γενναδείου Βιβλιοθήκης*, Γλωσσάρι, υπό έκδοση από το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.

- μπακίρια (τουρκ. bakir): χάλκινα δοχεία για το νερό
νε ντεμέκ (τουρκ. ne demek): τι σημαίνει
ντούγα: δόγα, σανίδα για βαρέλι
ορδινία (ιταλ. ordine): εντολή, οδηγία, παραγγελία
παλάντζα (βεν. balanza): ζυγαριά
πατατούκα (ιταλ. patattucco): βαρύ ναυτικό πανωφόρι
ρίζιγα θαλασσίου κινδύνου (ιταλ. fischio = κίνδυνος): ναυτοδάνειο στο
οποίο ο δανειστής μετέχει στους θαλάσσιους κινδύνους που αντι-
μετώπιζε το πλοίο στο ταξίδι του
σάλδο: (ιταλ. saldo) εξόφληση
σίγουρα γης: δάνειο στο οποίο ο δανειστής δεν μετείχε σε οποιαδήποτε
ζημιά επί του εμπορεύματος
τέζερης (τουρκ. tencere): χύτρα, κατσαρόλα
τεσχερές (τουρκ. teskere): απόδειξη παραλαβής
τσεμπέρι (τουρκ. cember): κεφαλόδεσμος, γυναικείο μαντήλι κεφαλής